

32906, I, C, d,

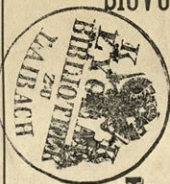
9. 10.

Slovstvena zgodovina

v

slovenski ljudski šoli.

Spisal

Janko Leban,

(Gradimir)

ljudski učitelj.

Ponatis iz „Učiteljskega Tovarisa“ 1884. in 1885. 1.

V Ljubljani.

Natisnil in založil J. R. Milic.

1885.

Slovstvena zgodovina

v

slovenski ljudski šoli.

Spisal

Janko Leban,

(Gradimir)

ljudski učitelj.

Ponatis iz „Učiteljskega Tovariša“ 1884. in 1885. l.

~~~~~
V Ljubljani.

Natisnil in založil J. Rudolf Milic.

1885.

U v o d.

Marsikateremu učitelju se utegne zazdeti čudno, da mislim pisati o predmetu, ki ni predpisan v ljudskih naših šolah. Istina je, da se naravnost ne zapoveduje, da bi gojili slovstveno zgodovino v ljudski šoli; vendar razumni učitelj bode znal važni ta predmet družiti z jezikovim poukom, kar bode gotovo na veliko korist nežni ljudsko-šolski mladini.

Užé predlansko leto sem imel priliko v „Učiteljskem Tovarišu“ opozarjati na to, kako dobro je, da je v naših berilih: v II., III. in IV. podpisano malo ne pri vsakem koščku ime onega pisatelja, ki je spisal dotični odstavek. Naravno je, da se mora vestni učitelj, obravnujoč dotični košček, pomuditi tudi pri podpisanem pisateljevem imenu. V kratkih, učenčevemu razumu dostopnih, navdušenih besedah, naj otrokom pové pisateljev životopis in opiše njega slovstveno delovanje. Takó, dragi mi kolega, budit bodeš v srčecih v odgojo izročene ti mladine ljubezen do našega jezika in národa; takó položiš v srca svojih učencev kal one navdušenosti, katera jim v poznejih letih vzplamtí v korist národni naši stvari! Saj je sploh znana reč, da je slovenska naša mladina vzprejemljiva za vse lepo in blago; vtisi, katere pa zadobi nežno otroško srcé, ostanejo vse žive dni. Na tebi je torej, dragi mi tovariš, da učencem kažeš, kakó so delovali, borili se in trpeli naši pisatelji za naš národ; takó bodeš svojemu dómu ustvarjal jeklene značaje, in učenci tvoji, kakor hvaležni národ slovenski, bode blagoslavljajal tvoj spomin, ko bode užé davno hladna zemljica pokrivala tvoje kostí! . . .

A tù poreče marsikaternik: „To je vse lepó in prav; a imeti bi morali nekak návod, kakó obravnavati slovstveno zgodovino v naših ljudskih šolah, in to toliko bolj, ker je sploh znana reč, da se starejši učitelji niso učili zgodovini slovenskega slovstva, in kar je mlajših, učili so se jej sicer, a po nekod prav plitvo!“

Predragi moj! Da se kolikor toliko odpravi ta nedostatek, doskočiti hočem jaz na pomoč. Opisati hočem ljudsko-šolskim učencem primerno vse one pisatelje, ki so podpisani v naših berilih, pričénši z II. in končavši s IV. Berilom. Da to ne prelehko nalogo povoljno rešim, posluževal se bodem mnogih in dobrih virov, ki so mi na razpolaganje. Takó pride delce kot celota vendar prav učiteljem in učencem. Nadejam

se, da preskrbí vrli rodoljubni založnik poseben prenatís tega spisa*), vsled česar se delce utegne prav razširiti mej našim učiteljstvom, kar bi bila posebna moja želja.

Predno se pa lotim namerovanega životopisja, zdí se mi potrebno, da na kratko označím, kaj je slovstvo ter popišem najvažniše oblike, katere se nahajajo bodi si v poeziji ali prozi. Se vé, da ne veljá naslednjih 6 paragrafov učencem, ampak učitelju, kateremu ne bodo škodili.

§. 1. Slovstvo se imenujejo oni izdelki človeškega uma, ki so se nam zapustili v pismu. Razločujemo vednostno in lepo slovstvo; poslednje obsega pesniška dela. Vsaka stroka človeškega znanja ima svoje slovstvo; takó n. pr. imamo pedagogijsko slovstvo, zdravniško slovstvo i. t. d. Zgodovina slovenskega slovstva nam kaže najvažniša prozaična in poetiška dela.

§. 2. Nevezani priprosti govor imenuje se proza, izdelki v prozi so prozaični. Poezija ali pesništvo je umetnost, s katero kažemo to, kar je lepega, z besedami; poezijo zovemo tudi vezano besedo, ker se ne more takó slobodno gibati, kakor proza, ampak so ji odločene posebne meje in vezí; izdelki v poeziji so poetični ali pesniški. Poezija razpada z ozirom na pesnika, t. j. človeka, ki pesni zлага, a) v národno in b) v umetno poezijo. Národna pesen je ona, katero národ užé od nekđaj popeva, o kojej se pa ne vé, kdó jo je zložil. Čim dlje kaka pesen mej národom živí, tem boljša je. Umetne pesni zlagajo poznani izobraženi pesniki.

§. 3. Vsaka pesen obdeluje svoj predmet, po tém razpada poezija v lirično, epično in dramatično poezijo. Lirična pesen je ona, ki razodeva notranja čutila pesnikova; njen izvor je v pesnikovem srci. Epična je ona pesen, v kateri nam pesnik kako prigodbo pripoveduje, pri čemer nema njegovo srcé nobenega opravila. Dramatična poezija je pa ona, ki nam kaže dejanja, ki se vršijo pred našimi očmi; ona ima tudi lirične in epične momente.

§. 4. K lirični poeziji (katera ima svoje imé od lire, s katerim orodjem so v starih časih petje spremljali) spada: pesen, elegija, oda in himna. — Pesen je priprost izraz kakega občutka, to se vé v prijetni obliki in blagglasni besedi. Pesni so svete in posvetne, pa tudi národne in umetne, kar sem užé omenil. — Elegija (tudi žalostinka imenovana), je ona lirična pesen, ki izrazuje mило-tožne občutke. — Oda je pesen, ki z visokim navdušenjem visoke misli v visokih besedah javi. — Himna je oda v slavo božjo.

§. 5. Epične pesni razpadajo po različnosti oblik v: epos, roman, novelo, poetično povest, idilo, pravljico, legendo, basen, parabulo, romanco in balado. — Epos je množina junaških pesnij (t. j. takih pesnij, v katerih se opevajo slavna dela národnih junakov), ki so zložene v umetno celoto. Epos more biti národni ali umeten. Národni epos je zložen iz národnih pesnij (n. pr. Iliada in Odiseja). Umetni epos, tudi epopeja imenovan, obstaja iz umetnih pesnij. V epopeji nahajamo junaka (t. j. glavno osebo vsega čina), krog katerega se dejanje suče. — Roman

je epos v prozi. — Novela je okrajšan roman. — Poetiška povest je eposu sorodna, samo nij takó obširna in globokomiselna. — Idila je pripoved, ki nam kaže srečo, katera se nahaja osobito v tihem, priprostem življenju na kmetih. — Pravljičica je izmišljena povest, v kateri vidimo delajoče: ljudi, živali, duhove in druge naravske sile; v njej se — rekel bi — zrcali nekako otroško verovanje v čudeže. — Legenda je epična pesen, ki pripoveduje pobožna in čudesna dejanja iz zgodovine svetih in bogoljubnih mož. — Basen je poučna povest iz živalskega življenja; v njej nahajajoča se morála (podučilo) stavi se pred njo ali za njo; časih se celó opušča in tedaj mora čitatelj sam iztakniti „morálo“. — Parabula je povest, katera nam s kako primerom ne kaže le kakega vodila za življenje, temveč tudi kako višjo resnico iz človeškega življenja; v parabuli delujejo skoro zmerom le ljudje. Najlepše parabule nahajamo v novem testamentu. Romanca in balada ste poetični popis dejanj, šeg in navad. Pesni le-te nagibljejo nas k občudovanju, vžigljajo nam domišljijo in mečijo nam srcé. Da-si ju v novejši poeziji nekateri ne ločijo strogo druge od druge, nahajamo vendar bistvene razlike mej njima, in te so: 1. Romanca je daljša, obširniša; balada pa krajša, jedrnatija. — 2. Romanca je bolj veselega, balada bolj skrivnostnega značaja. 3. Pri romanci prevladuje epični element, pri baladi lirični. 4. Romanca je za petje; balada pa se ne dá peti. 5. V romanci prevaguje pretekli čas, v baladi pa sedanjí. 6. Romanca je španjskega izvora, balada italijanskega.

K pesnim, ki nas poučujejo (tedaj k poučnim ali didaktičnim pesnim), spada tudi alegorija ali pripovedno-naučna pesen. Ta nam poočituje kak predmet po kakem drugem predmetu, ki je prvemu podoben in nam umljivejši. Prekrasne alegorije nahajamo v hebrejščini in v sv. pismu novega zakona. — K poučnim pesnim štejemo tudi satiro in epigram. Satira graja človeške slabosti in jih poboljšati skuša ali pa neumnosti tega svetá na smeh postavlja. Epigram je prav kratek pesnišk izdelek, ki ostro piči ali ima sploh jedernat bistroumen zavinek.

§. 6. Dramatika je poezija, katera ima nalogo, da nam po več osehah kako resnično ali izmišljeno dogodbo takó kaže, kakor bi se vršila ravnokar pred našimi očmi. Dramatika obsega tragedijo, šaloigro, dramo in burko. — Tragedija (tudi žaloigra imenovana), je dramatično delo, ki nam kaže življenje z resnejše strani. V njej gledamo človeka, borečega se s svetom in z usódo; usmiljenje, strah in groza nas prošinjuje, videče, kakó v tem boji onemaga in pogine! Šaloigra ali komedija, kažoč življenje z vesele njegove strani, je slika kacega resničnega ali izmišljenega družinskega dogodbja, ki sè živim govorom, zdravim dovtipom in humorom smeši človeške slabosti in napake, a le za to, da nas poboljša. Dejanje zaključuje se veselo in povoljno. Drama je dramatično delo, ki nam enako tragediji kaže borečega se junaka, kateri pa iz zapletek zmagonosno izhaja. Drama torej ni skozi in skozi tragičnega značaja, ampak ima tù in tam kaj smešnega; ona dela nekako sredino mej tragedijo in šaloigro. Burka je kratko dramatično delo, ki nam predočuje káko smešno dejanje v čudnem, frapantnem in jako živahnem razvoji. Ako združimo dramo z muziko in petjem takó, da delajoče osebe ne govoré, ampak pojó, potem dobimo opero ali spevo-

igro. Če razpravlja opera resnoben predmet, imenujemo jo resnobno opero (opera seria); ako jej je predmet šaljiv, nazivljemo jo šaljivo opero (opera buffa). Manjše opere zovemo operete.

* * *

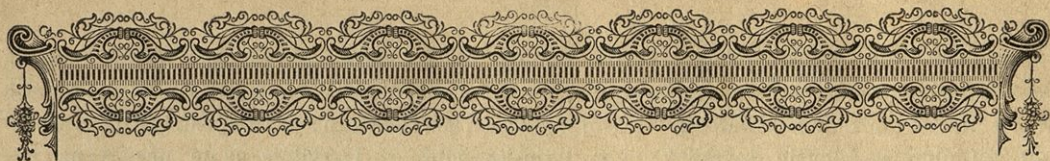
Po tem razlaganji različnih oblik v poeziji in prozi, koje sem napisal v korist neveščemu tovarišu, prehajam k pravi rešitvi svoje zadače. Nikakor ne trdim, da bi se moralo prav takó — in nič drugače — razlagati v ljudskih naših šolah, kakor bodem jaz tukaj kazal; saj je znano, da „več potij pelje v Rim“. Pričujoče moje delce naj se smatra le kot skromen poskus. Ako je bodo tudi drugi tovariši mogli s koristjo upotrebljevati, veselilo me bo jako; a še radostnejši bodem, če morda ta spis spodbudí spretnišega sotrudnika, da nam napiše boljše delo na to stran! „Začetek vsak — je težak“, to naj se blagovoljno pomisli! . . .

Omeniti moram še, da bodem razpravljajal le ob onih pisateljih, ki so pod poedinimi sestavki v naših ljudsko-šolskih berilih podpisani. Na nepodpisane ali le s kako chiffro označene spise ne morem se ozirati. Obžalovati je, da se pri izdavanji teh beril nijso pod vse berilne koščeke podpisala popolna pisateljska imena! Naj bi se to pri prihodnjih izdavah ne opuščalo! . . .

A zdaj pričnimo z Drugim Berilom!

Drugo Berilo.

Simon Jenko.

(Glej na strani 3., pesen: „Molitev“.)

Ljubi otroci! Košček 1., ki sem vam ga tù razlagal in bral ima 8 vrstic. Te vrstice so lepo merjene; to takoj začutite, ako vam jih takó berem, (učitelj bere ritmično; torej:

Ōče! z̄ nami bōdī,
Kaži p̄ravi pōt, i. t. d.)

Ako natanjčneje pogledamo te vrstice, vidimo, da se nekatere besede koncem vrstic ujémajo takó, da prav lepo zvonijo: bōdī — vōdī; krepōsti — slabōsti; um — pogum. Takim ujemajočim se besedam pravimo ujeme. (Zakaj?) Pomnite dobro: Berilni koščeki, ki imajo lepo merjene vrstice, katerih konečne besede se po večem ujemajo, zovejo se pesni.

Zakaj je torej ta berilni košček pesen? Človek, ki pesen zloži, imenuje se pesnik.

Tù spodaj pod pesnijo stoji tiskano: S. Jenko, Simon Jenko namreč. To je imé in priimek možá, ki je zložil to pesen. Kaj je bil torej Simon Jenko, ker je znal zlagati pesni? (Pesnik.)

Da, ljubi moji, Simon Jenko je bil pesnik, prav dober pesnik, vrl sin našega národa! Škoda, da je moral veliko prezgodaj umreti; koliko prelepih pesnic bi nam bil mogel še zložiti!

Vem, da bi radi kaj več zvedeli o tem vrlem slovenskem pesniku; zatoorej poslušajte!

Simon Jenko se je rodil na Podreči blizu Mavčič, sredi Sorškega polja, v 27. dan oktobra 1835. l. (Učitelj, imajoč v šoli dober zemljevid, lahko pokaže na njem kje na priliko je ta kraj, če so se učenci o Kranjski deželi užé učili. Mavčice so na Kozlarjevem zemljevidu „Slovenske dežele“ zaznamovane). Koliko let bi bil S. Jenko imel, ko bi še živel? (To naj se z učenci izračuna!) Bil je ubožnih kmetskih starišev sin, ki bi bili težko mogli poslati bistroglavega dečka v mestne šole. A k sreči je imel Simon Jenko v Novem Mestu strijca Nikolaja Jenka, ki je bil duhovnik in učitelj. Ta je skrbel prav po očetovsko za Simonovo vzgojo in omiko. Dovršivši ljudsko šolo v Kranji na

Gorenjskem, ide fantič Simon k strijcu v Novo Mesto, kjer dožene, pri strijci bivajoč, šest latinskih šol. Nezgodna pa je hotela, da mu je strijc oslepel, vsled česar je zapustil Novo Mesto ter odšel v Kamnik na Gorenjsko. Naš Simon pa je vsled strijčeve nesreče šel v Ljubljano, kjer je dovršil 7. in 8. latinsko šolo. — Izvršil je svoje učenje na latinskih šolah 1855. l. Leta 1857. pa je šel na Dunaj, kjer se je na tamošnji visoki šoli učil; postati je želel pravoznanec („dohtar pravd“). Mej tem časom, ko je živel na Dunaji, umré mu dobrotnik strijc Nikolaj in naš Simon, ki mu je hranil hvaležno srcé, žaloval je po njem, kakor žaluje dobri otrok za svojim očetom. Kdor hoče živeti in se izučiti na Dunaji, v tem velikem in dragem mestu, imeti mora dosti novcev. A ker pri Simonu Jenku tega nij bilo, moral si je služiti vsakdanjega kruha druge podučujoč; pri vsem tem bilo mu je prebiti mnogo britkega. Marsikaka tožna pesnica, katero nam je pesnik zložil v tem času, kaže, koliko je trpelo njegovo blago, občutno srcé! Po mnogih prestalih britkostih dovrši pravoznanske šole in pride na Kranjsko v službo. Služil je najprej v Kranji na Gorenjskem pri nekem beležniku, od tod je šel v službo v Kamenik k nekemu odvetniku. Naposled se je vrnil zopet v Kranj, kjer je po daljšem bolehanji umrl 18. oktobra 1869. l., jedva v 34. letu svoje dôbe!

Ljubi otroci! Simon Jenko, čegaver pesen „Molitev“ sem vam danes razlagal, pa ni zložil samo te pesni, ampak zložil jih je še mnogo več. Že kot dijak na latinskih šolah je zlagal prav mične pesnice in leta 1865. je na svitlo dal celo knjižico svojih pesnic z naslovom „Pesni, zložil Simon Jenko“. Tudi mi bodemo se učili spoznavati še káko njegovo pesen, ki je natisnjena v našem berilu; njega prištevamo najboljšim pesnikom slovenskim. Vam, ljubi moji, bodi Simon Jenko vzgled marljivega, hvaležnega človeka, ki je goreče ljubil svoj národ ter njemu posvetil svoje močí! Spominjajte se ga!

A. M. Slomšek.

(Glej 5. berilno vajo: „Zlate resnice“.)

V istini, ljubi otroci, zlatá vredne so resnice, katere nam je tù napisal Anton Martin Slomšek, in vem, da kakor o Simonu Jenku, tako bi tudi radi kaj izvedeli o Antonu Martinu Slomšku. Povedal vam bodem tedaj nekaj o tem preblagem rodoljubu. Anton Martin Slomšek se je rodil na Slomu blizu Ponikve na Štajerskem v dan 26. novembra 1800. l.*) Od vasice Slom izvaja se njegov priimek „Slomšek“. Ker je otrok Slomšek kazal bistro glavico in so mu bili stariši premožni kmetje, poslali so ga v bližnje štajersko mesto Celje v šolo. Tù se je deček prav dobro učil. Ko izvrši latinske šole (gimnazijo), gre v bogoslovje, ker njegova želja je bila, da bi bil duhovnik. Posvečen v mašnika služil je kot kaplan v dveh vaséh blizu Celja. A dolgo ni kaplanoval; 29 let starega pokličejo za duhovnega voditelja in špirtuvala (t. j. duhovnega nadzornika) v semenišče (bogoslovje) v Celovec na Koroškem. Pa njega so čakale še častnejše službe! Malo let pozneje postane župnik in dekan Vuzeniške župnine in ob enem šolski nadzornik v onem okraji, in ko poteče zopet nekaj let, imenovan je bil korarjem v stolni cerkvi v Št. Andreji na Koroškem ter škofijski šolski višji nadzornik. — Konečno doletí ga 1846. l. čast, da postane opat v Celji (opata imenujemo samostanskega poglavarja, ki ima blizo tako čast kakor škof) — in še istega leta škof lavantinski. Umrl je za nas veliko prezgodaj 1862. l. — (V katerem letu svoje dobe je tedaj umrl?)

*) Važnejši kraji naj se kolikor mogoče pokažejo otrokom na zemljevidu! Pis.

Škof Anton Martin Slomšek bil je blag človek, ves preget od ljubezni do milega mu národa slovenskega in posebno do tebe, slovenska mladina. Čez vse drag mu je bil materin slovenski jezik, ki ga je želel, kolikor le več mogoče, uglasiti in razširiti. Užé kot bogoslovec v semenišči je učil svoje sobrate slovenščine. A kot duhovni pomočnik je pridno speval lepe slovenske pesence, ki so bile priproste in v duhu našega národa in zavoljo tega — kakor vsi Slomšekovi spisi — silno po godu Slovincem. Slomšek je bil tedaj pesnik slovenski; a ker je spisal tudi mnogo povestic in več prav koristnih slovenskih knjig, imenujemo ga tudi marljivega pisatelja slovenskega. V našem berilu bodemo čitali še mnogo njegovih pesnic in povestic.

Užé kot duhovni voditelj v Celovškem semenišči izdal je mnogo koristnih knjig za otroke. Kot župnik Vuzeniške župnine in ob jednom šolski nadzornik spiše in izdá knjigo: „Blaže in Nežica“, ki je neizrečeno dopadala in jo lahko imenujemo „zlató knjigo“ učencem in učiteljem. Čem više se je pa pokojni Slomšek dvigal od častí do častí, tem neutrudniše je delal v blagor slovenski mladini in v blagor národa. L. 1846. pričnè izdavatí „Drobtinice“. Bila je to knjiga, polna lepih povesti, pesnic in drugih koristnih spisov, od katere je vsako leto en zvezek izhajal na svetlo. Slomšek je tudi spisal „Mali katekizem“, ki se še dandanes rabi v naših šolah, in je oskrbel tudi nekaj drugih šolskih knjig, katerih je bilo tedaj silno potreba. Povsod, kjer je le mogel, pomagal je rajni škof Slomšek tudi z denarjem, ako je bilo to v korist našemu národu. Tako je n. pr. lepo svôto denarja položil domovini na altar, ko se je l. 1851. ustanovila „družba sv. Mohora“.

Na tak način, ljubi moji otroci, deloval je Slomšek v prospeh svojega národa! Do zdaj ni ga še bilo mej Slovenci možá, ki bi bil za slovensko mladino bolj skrbel od Slomšeka ter jo v vsem lepem in dobrem vodil; imenujemo ga torej po pravici prvega slovenskega detovodca. Hranite mu zató, ljubi moji, blag in pobožen spomin!

A Slomšek nam bodi tudi v drugem obziru v vzgled! V vzgled nam bodi blagi, pobožni, ponižni gospod posebno zaradi velikega domoljubja! V tistih časih, ko je Slomšek živel, naš jezik ni še bil tako razvit, kakor je dandanes; še celó zaničevali so ga nasprotniki. Slomšeka pa to ni motilo; njega tudi ni prevzela visoka škofovska čast; on se ni sramoval svojega ubožnega národa in zaničevanega mu slovenskega jezika; delal je neumorno za-nj kakor mlad duhovnik in pozneje kakor škof!

Pri spominu preblazega domoljubnega vladike Slomšeka obljubimo, ljubi otroci, da bomo vedno tudi mi spoštovali, ljubili in po svojih močéh se trudili za naš národ in jezik. S tem, da se potrudimo, kolikor toliko posnemati blagega vladiko, slavili bodemo najprimerneje njegov spomin!

Opómnja. Kakor pri zgodovinskih črticah sploh, takó je tudi pri teh podobah iz domačega našega slovstva silno koristno, ako more učitelj učencem pokazati dobro sliko onega pisatelja, ki ga obravnava. Dobre Slomšekove slike niso redke; zato jih bode učitelj lahko z uspehom rabil v šoli!

Krištof Šmid.

(Glej 6. berilno vajo: „V slogi je moč“.)

Krištof Šmid, čegar mično povestico smo tù čitali, ni bil rodóm Slovenec, nego Nemec. Rojen je bil 1768. l. na Nemškem ter je pisal prelepe povesti v nemškem jeziku za mladino. Bil je kanonik na Nemškem ter je umrl v visoki starosti 1854. l. — Ker je tako primerno in lepo znal pisati za mladino, kakor do zdaj malokdo, preložili so

njegove povesti skoro v vse jezike, ki se govore v Evropi. Tudi v naš slovenski jezik se je preložilo užé mnogo Krištof Šmid-ovih spisov, ki so vredni, da jih marljivo prebiramo in si njih dobre nauke osrčimo.

Opómnja. Menim, da ni potrebno, da bi se pisatelji, ki niso bili Slovenci, dalje opisovali, da-si jih omenjati kaže, ker so podpisani v naših berilih. Sicer je daljši popis potreben tudi le pri onih slovenskih pisateljih, ki so istinito mnogo zaslužni za naš národ; manj zaslužnim v ljudski šoli ne moremo odmerjati premnogega prostora. Vsacega podpisanega pisatelja bodemo le enkrat opisovali; če je ta spisal več berilnih vaj, znal bode umni učitelj pri teh vajah o enem in istem pisatelji primerno ponavljati. Pri 8. berilni vaji („Prva skrb“) torej ne bodemo zopet govorili o A. Slomšeku, nego gremo k bližnji berilni vaji, kjer je podpisan:

F. Cimperman.

(Glej 9. berilno vajo: „Mladini“.)

France Cimperman se je rodil v Ljubljani 3. septembra 1852. l., kjer je tudi hodil najprej v I. mestno ljudsko šolo, potem pa v gimnazijo. Bil je za pesništvo zeló nadarjen in užé kot dijak na gimnaziji je po različnih časopisih priobčeval pesnice, vse hvale vredne. Bil je blag, dober in pobožen mladenič, neizmerno ljubeč svoje drage, kakor tudi domovino svojo. Od njega je národ po pravici še mnogo pričakoval; toda: „človek obrača, Bog pa obrne“. V osmi latinski šoli Cimperman hudo obolí in umrè na žalost svojih dragih in národa v dan 30. maja 1873. l. Moral je tedaj še - le v 21. letu svoje dôbe v grob! Njegov brat Josip Cimperman (tudi slovenski pesnik in pisatelj) je l. 1874. njegove pesni zbral ter v posebni knjigi dal na svetlo. Fr. Cimperman pa naj bode učeči se mladini v vzpodbudni vzgled!

Miroslav Vilhar.

(Glej 13. berilno vajo: „Cena“.)

Našemu národu priljubljeni pesnik Miroslav Vilhar se je rodil v 7. dan sept. 1818. l. v Planini na Kranjskem (Notranjskem). Učil se je na Dunaji ter je sploh bil popolnoma nemško odgojen. Iz prva je speval nemške pesni, a kmalu se odloči, da vse svoje moči posveti ubogemu slovenskemu národu, kateri je bil posebno v njegovi dôbi krepkih podpornikov potreben. Takoj pričnè pisati v slovenskem jeziku pesni, ki so neizrečeno dopadale. In ni čuda, saj so vse tako lepe, v gladko-tekočem jeziku zložene, da - si so priproste; izšle so iz čutečega srca, in našle so pot v srce národa! — A Vilhar je imel še drugo lepo zmožnost; on namreč ni le pesni znal zlagati, nego znal jim je tudi napeve skladati. Človeka, ki h kaki pesni napev zloži, zovemo skladatelja. Mirolav Vilhar je bil torej pesnik in skladatelj ob enem. Nekatere njegove pesni in napevi so postali užé popolnoma národni, t. j. národ jih povsod rad popeva, ker so se mu neizrečeno omilili. Kako radi pojete tudi vi, ljubi otroci, lepo pesenco:

„Po jezeru, bliz' Triglava,
Čolnič plava sim ter tje! . . .“

Vidite, to pesenco je zložil Miroslav Vilhar in tudi napev ji je preskrbel. In kako mila nam je Vilharjeva pesen in napev:

„Bom šel na planin'ce,
Na strme vrhé!
Bom slišal od daleč
Zagorske zvoné!“

Gotovo nij ga kraja na Slovenskem, da ne bi bile znane take in enake Vilhar-jeve pesni; z njimi se razveseljuje mlado in staro! In ravno to, ljubi moji, dokazuje, da so take in enake Vilhar-jeve pesni zares krasne, ker le lepe pesni, ki gredó národu k srcu, kmalu se jako razširijo, ter jih národ poje od roda do roda!

Miroslav Vilhar je iz prva svoje pesni priobčeval po različnih časopisih; a 1860. l. jih priobči v posebni zbirki; dal pa je tudi nekaj zvezkov svojih napevov in marsikaj družega natisniti. Gotovo se še dobro spominjate, ljubi moji otroci, káko veselje ste imeli, kadar ste gledali svoje součence, ko so predstavljali igro „Kaznovana radovednost“, t. j. igra, ki je bila natisnjena v „Vrteci“. Tudi Miroslav Vilhar je spisal več takih in enakih iger, ki se še dandanes pridno predstavljajo po Slovenskem.

Od 1860. l. je M. Vilhar stanoval v Ljubljani, kjer je bil deželni poslanec. Izdajal je 1863. l. tudi časopis „Naprej“, v katerem je moško branil národne naše pravice.

Miroslav Vilhar je bil iz prva premožen mož; zato je podpiral tudi z denarjem vsa podjetja, ki so bila v korist našemu národu. Ker so ga vrhu tega tudi priobčevani spisi, katere je iz svojega žepa zalagal, mnogo denarja stali — bilo se je njegovo premoženje precej stajalo. Po mnogih prestalih britkih izkušnjah je umrl v dan 6. avgusta 1871. l. A da-si je blagi mož umrl prerano, storil je mnogo v korist svojega národa, za katerega je bil ves navdušen. V vzgled nam bodi národna njegova požrtvovalnost in ljubezen!

Peter Gros.

(Glej 15. berilno vajo: „Sirota Jerica“)

Peter Gros je zdaj učitelj v Zagorji pri Savi na Kranjskem. Rojen je v dan 17. febr. 1834. l. v Tržiči na Gorenjskem. Od mladih nog ga je veselilo slovensko čitanje in spisovanje. Kot učitelj je Peter Gros užé pred 20. leti spisoval povestice in pesnice, katere je na svetlo dajala „družba sv. Mohora“. Zdaj je užé večleten, marljiv sotrudnik „Vrtecev“. Posebno v prejšnjih tečajih „Vrtečevih“ se nahajajo nekatere prav mične pesnice in povestice Peter Gros-ove.

„V r t e c“.

(Glej 23. berilno vajo: „Bog je pravičen“.)

Lepa ta povestica („Bog je pravičen“) bila je natisnjena užé svoj čas v „Vrteci“; zato je pod njo naravnost opomnjeno, da je vzeta — „iz Vrteca“. Kateri od vas ne pozná „Vrteca“, prelepega tega lista, navlašč pisanega za slovensko mladino? Saj me vsak mesec, ko izide, hrepeneč poprašujete po njem, in željno ga prebirate ter se ga neizmerno radujete!

List „Vrtec“ izhaja od 1870. l., torej užé 14. leto. Odkar je 1851. l. nehal izhajati mladinski časopis „Vedež“, ki je od 1845. l. hodil na dan, Slovenci nismo imeli časopisa, ki bi bil namenjen slovenski mladini v zabavo in pouk. „Vrtec“, pod uredništvom vrlega učitelja g. Iv. Tomšiča, prinaša lepe povestice, pesnice in druge poučne spise; ima lepe podobe, in v prejšnjih letih je prinašal tudi kaj mične napeve. Želeti bi bilo, da si ga naročí vsaka družina, katera le količkaj more, ker je vsestransko najgorkejšega priporočila vreden!

Matija Valjavec.

(Glej 26. berilno vajo: „Kam in kje“?)

Pesnik Matija Valjavec se je rodil na Béli blizo Preddvora na Kranjskem l. 1831. Zdaj živi kot gimnazijalni profesor — t. j. učitelj na latinskih šolah — v Zagrebu na Hrvaškem. On je užé prav zgodaj pesni zlagal, ter jih objavljaj pod izmišljenim imenom „Matija Kračmanov“. Tako navado imajo mnogi pesniki in pisatelji, kateri nočejo, da bi se njih pravo imé precej izvedelo. Izdal je tudi celo knjigo svojih pesni, katere moremo imenovati krasne. Valjavca štejemo sploh mej najboljše pesnike slovenske. On nam je po različnih časopisih spisal mnogo poučnih sestavkov; preložil nam je marsikoje lepo delo iz tujega jezika v slovenščino, ter se nam je po svojih učenih spisih skazal izbornega učitelja slovenskega jezika. Tako nam je n. pr. spisal: „Izgledi slovenskega jezika na Ogerskem“; poučil nas je, kako naglašati slovenske besede in še dokaj družega. V čemer pa gre Valjavcu posebna zasluga, to je, da premarljivo nabira národne pesni. A porečete: Kaj so národne pesni, in zakaj je pohvalno in zaslužno, da jih nabiramo? Národne pesni so one pesni, katere národ — t. j. ljudstvo — užé od davnih časov prepeva in od katerih se ne vé, kdo jih je zložil. Pred davnim časom živel je kdo, ki je o tem ali onem predmetu zapel. Njega samega so v teku časa pozabili, a pesen njegova se je tako dopadala, da se je širila koj iz začetka od ust do ust, pozneje od vasí do vasí, ter je postala na tak način s časom prava národova svojina. Národne pesni, kakor navlašč stvarjene za petje, živijo časih sto in sto let. In to jim baš daje veljavo, zakaj slabo blagó pride in preide hitro. Národne pesni nam zvesto kažejo, kakšni so bili naši pradedje, kaj so delali, s čim so se veselili, kaj jih je žalostilo i. t. d. Kakor užé rečeno, one so pripravne za petje, pojó se, rekel bi, kar same; pesen in napev nastala sta navadno ob jednom, razširivši se potem po krasni slovenski naši domovini. Národne pesni niso — kakor druge — umetno, nego silno priprosto zložene; mnogim manjkajo celó ujeme ali rime, jezik jim je lahko umljiv, domač, tak, kakeršnega govori priprosti in pošteni slovenski naš kmet.

Slovenci imamo mnogo mnogo prav lepíh národnih pesni in napevov. Neka národna pesen — o „Lavdonu“ — natisnjena je tudi v našem berilu. Kdo jo prebere, pa se ne zamisli v one tožne čase, ko je divji Turek pustošil po slovenskih pokrajinah?

Národne pesni zapisovati, zaslužno in pohvalno je delo. Tudi vi, ljubi moji, vadite se lahko užé zdaj zapisovati krasne pesence, katere slišite domá iz ust kacega sivolasega starčka ali pa jako stare babice. Tako ostanejo take pesence v národu, izmej kogar so vzete.

Isto tako kakor národne pesni važne so tudi in zapisovanja vredne národne pripovedke, t. j. pripovedke, katere se širijo užé od starih časov mej našim ljudstvom. — Valjavec užé od nekđaj marljivo nabira in na svetlo daje tako národno blagó, zaradi česar mu bo národ slovenski vedno hvaležen.

Jožef Virk.

(Glej 30. berilno vajo: „Sreče dom“.)

Jožef Virk se je rodil 16. marcija 1810. l. na Podrečem na Kranjskem. Stariši njegovi so bili ubožni ljudje; a ker so ga podpirali nekateri dobrotniki, mogel je iti v Ljubljano, kjer se je šolal. Kot učenec na gimnaziji, dobí Virk učitelja Matijo Čopa, znanega, prerano umršega učenjaka slovenskega, ki je mlademu Jožefu obudil veselje

do materinega jezika, in ki ga je navduševal za to, naj zлага slovenske pesni. Ko dovrši latinske šole, odloči se za duhovski stan. Učil se je bogoslovja najprej v Ljubljani, potem v Celovci. — V Celovski bogoslovnici mu je bil duhovni voditelj poznejši škof Ant. M. Slomšek, ki je bil neutrudljiv v tem, da je Virka spodbadal k marljivemu pesnikovanju, t. j. k zlaganju pesnij.

Po prejetem mašnikovem posvečenju služil je Virk po različnih krajih naše domovine kot duhovni pastir. Znamenito je, da je svoj čas kaplanoval tudi v Vuzenici na Štajerskem, kjer mu je takrat bil nadžupnik A. M. Slomšek, poznejši škof lavantinski. Naposled pride Virk za župnika v Loče na Štajerskem, kjer je po 19letnem tamošnjem službovanju po kratki bolezni umrl 4. januarja 1880. l.

Pokojni Jožef Virk je bil blaga duša, vrl narodnjak, iskren duhovnik, marljiv učitelj in eden najpriljubljenejših pesnikov slovenskih. Njegove pesni, katerih je zložil ogromno število, priproste so sicer, a ker so tako zložene, da gredo národu do srca, prikupile so se neizmerno ter se razširile tako, da se lahko o njih trdi, da so zdaj užé popolnoma národne. Svoje pesni je Virk priobčeval po družbi sv. Mohora in drugih listih. Speval je poleg posvetnih tudi pobožne pesni; seosebno so na glasu njegove „Marijine“. Otroke je pokojni Virk jako ljubil; sam je trdil: „Moje največe veselje je bilo od nekđaj mej šolskimi otroki“. A vrhu vsega tega bil je v vsem svojem obnašanju jako ljubeznjiv; rad je katero zapel ter je bil sploh dobrovoljen mož.

Rodoljub Ledinski.

(Glej 37. berilno vajo: „Pot do kruha“.)

Rodoljub Ledinski, čegar pravo imé je Anton Žakelj, rodil se je v dan 14. okt. 1816. l. v Ledinah nad Idrijo na Kranjskem. Od rojstnega mu kraja „Ledine“ se izvaja njegovo pisateljsko imé „Ledinski“ (tako je namreč podpisaval svoje pesni, ker ni hotel, da bi se njegovo imé precej izvedelo). Zvršivši ljudsko šolo, učil se je na latinskih šolah v Karlovcu (na Hrvatskem) in v Novem mestu (na Dolenjskem). Dognavši gimnazijo ide v bogoslovnico v Ljubljano ter je bil 1842. l. v mašnika posvečen. Po tem je služil kot duhovni pomočnik po različnih krajih naše domovine, naposled v Turnu nad Leskovcem, kjer je umrl v dan 26. aprila 1868. l.

Rodoljub Ledinski je bil nadarjen pesnik. Mnogo njegovih pesni je natisnjenih po različnih časopisih in knjigah slovenskih. Bolj poznane so pričujoče: „Pot do kruha“, „Pesen o setvi“ in „Mlada Breda“, národna pesen v Idrijskih hribih, katero je Ledinski nekoliko popravil. Zasluga mu gre tudi v tem, ker je nabiral ter priobčeval národne pesni. Rodoljub Ledinski je bil skromen mož; živel je bolj na tihem sam zá-se ter se marljivo ukvarjal s pesnikovanjem. Ker ni rad zahajal mej ljudi, niso ga nekateri marali, prezirali so ga in celó obrekovali. Istina je, da je bil Ledinski eden najboljših pesnikov svojega časa in da se mu godí krivica, ker ga še dandanes ne znamo njega zaslugam primerno čislati. Gledé rodoljubnosti in skromnosti, teh dveh lepih lastnosti, nam je Ledinski lahko v vzgled.

„Zvon“.

(Glej 46. berilno vajo: „Lastovkam“.)

Prelepa ta pesen „Lastovkam“ je bila le-sim pretiskana iz „Zvona“. „Zvon“ je list, ki prinaša pesni, povesti, učenostne spise i. t. d. Začel je bil izhajati na Dunaji

1870. l. pod uredništvom Josipa Stritarja, tamošnjega c. kr. gimnazijalnega profesorja. Od 1881. l. naprej pa izhaja „Zvon“ v Ljubljani, kjer se je prekrstil v „Ljubljanski Zvon“, ki ga zdaj ureduje Fran Levec, c. kr. profesor v Ljubljani.

Ta lepoznavski list je neizmerno koristil našemu národu; pri njem so sodelovali in še sodelujejo najboljši slovenski pesniki in pisatelji. „Zvon“ je od nekdaj pisal prelepo čisto slovenščino ter je s prepričevalno besedo budil in učil. Zasluga tega lista je neminljiva.

G r i m m.

(Glej 49. berilno vajo: „Koliko stojí žrebé“.)

Ta basen je posneta po Grimmu, ki je bil sloveč jezikoznanec in nemški pisatelj.

Andrej Praprotnik.

(Glej 62. berilno vajo: „Na vrtu“.)

Andrej Praprotnik, zdaj voditelj I. mestni šrazr. deški ljudski šoli v Ljubljani, porodil se je v dan 9. novembra 1827. l. v Podbrezjah na Gorenjskem. V šolo je hodil najpred domá, kjer mu je bil prvi učitelj tamkajšnji župnik, slavni Fran Pirc, pozneje misijonar*) v Ameriki. Potem se je šolal v Šent-Juriji (pri Kranji) pri svojem strijci, učitelju, v Kranji in v Ljubljani. Služboval je najpred v Kamni Gorici in v Škofji Loki na Gorenjskem, potem pa na Dobrovi pri Ljubljani, odkoder je prišel v Ljubljano k I. mestni ljudski šoli, kjer služi užé od 1. marcija 1858. l. Užé mlad je spisoval povestice in zlagal mladini pesnice, katere so bile natisnjene v tedánjih časopisih (v „Vedežu“, v „Šolskem Prijatelju“, v „Novicah“, v „Danici“ i. dr.). L. 1856. je izdal zbirko svojih tedánjih pesni pod naslovom: „Pesmi cerkvene in druge“. (Na prodaj pri H. Ničmanu v Ljubljani.) Osnoval je „Knjižnico slovenski mladini“ in dajal na svetlo „Darek pridni mladosti“ (tri zvezke lepih povestic in pesnic). Spisoval je „Slovenska Berila“. Pesnice: „Zjutraj“ (glej 3. berilno vajo), „Odide nam kmalu pomlad in poléetje“ (glej 71. berilno vajo), „Pomlad mila odklenila svoj veseli nam je raj“ (glej 113. berilno vajo) so njegove ter prenesene iz prejšnjih beril. Priobčil je „Spisje“ in „Slovensko slovnico“ za ljudske šole. V novejšem času spisal je tudi „Slovenski Abecednik“, ki se užé tû pa tam prvenci po njem prav dobro učé. L. 1879. je „družba sv. Mohora“ izdala njegov „Slovenski spisovnik“, ki je svetovalec v vseh pisarskih opravilih. Užé pred 24. leti je jel izdajati „Učiteljskega Tovariša“ (list za šolo in dom), katerega po maloletnem prestanku še zdaj ureduje. Ta list, kot prvi šolski list na Kranjskem, koristil je užé veliko slovenskemu šolstvu in učiteljstu. Andreja Praprotnika spoštujemo kot pesnika (cerkvenih in drugih pesni), marljivega pisatelja in kot rodoljubnega detovodca slovenskega. Te zasluge je pripoznalo slovensko učiteljstvo, ko je lansko leto primerno slavilo petindvajsetletnico Praprotnikovega službovanja v Ljubljani. Njegove zasluge priznal pa je tudi naš presvetli cesar sam, podelivši mu zlati križ s krono za zasluge.

Anton Umek.

(Glej 63. berilno vajo: „Rožici“.)

Pesnik Anton Umek se je rodil 12. junija 1838. l. na Okiči (na Kranjskem). Šolal se je na gimnaziji v Ljubljani ter dognavši jo, šel je na vseučilišče, t. j. na visoke

*) Misijonar je učitelj kristijanske vere, navadno duhovnik, ki potuje mej nekristijanske národe, da ondi širi Kristov nauk. *Pis.*

šole na Dunaj, kjer se je učil jezikoznanstva, ker je želel postati profesor v tej stroki. Izvršivši svoje učenje na visokih šolah pride za učitelja slovenskega jezika na gimnazijo v Celovec. A žalibog, ni mu bilo odločeno dolgo življenje; umrl je za pljučno boleznijo v dan 15. junija 1871. l., še-le 33 let star.

Anton Umek se je užé zgodaj poskusil v pesnikovanji. Iz prva je priobčeval svoje pesni po nekaterih slovenskih časnikih z izmišljenim imenom „Okiški“, katero imé se izpeljuje od rojstnega mu kraja „Okiča“. Ko je 1858. l. umrl sloveči misijonar Ignacij Knoblehar, Abuna Soliman, iz srednje Afrike domov se povračujoč, razpisali so primerno darilo za najboljšo pesen, katera bi slavila rajnega misijonarja. Darilo dobí Anton Umek, takrat še dijak na Dunaji ter njegov slavospev priobči se v posebni knjigi z naslovom: „Abuna Soliman“. Tej knjigi, katera je delala mlademu pesniku Umeku vso čast, sledila je 1865. l. druga z naslovom: „Pesmi, zložil Anton Umek Okiški“. Poučne in dične Umekove pesnice opevajo po večem Boga in domovino. L. 1869. se je v Celovci rodil poučen list „Besednik“, kateremu je bil Anton Umek, takrat gimnazijalni učitelj, urednik. Anton Umek nam je podal tudi nekoliko poučnih spisov, in užé po njegovi smrti je prišla na svitlo: „Pavel in Virginija“, povest, katero je bil ranjki na slovenščino preložil. Da nam ga ni ugrabila takó zgodaj nemila smrt, gotovo bi nas bil plodoviti pesnik razveselil še z marsikakim lepim delom!

Boris Miran.

(Glej 75. berilno vajo: „Spomladi v gozdu.“)

Boris Miran se je rodil 6. marcija 1836. l. v Velikih Laščah na Kranjskem, kjer je izvršil početne šole. Gimnazijo je dognal v Ljubljani, ter na to šel na Dunaj na vseučilišče, jezikoslovja se učil. Na Dunaji je prišel za domačega učitelja v različne bogate in plemenitaške družine. S temi je tudi mnogo potoval. Bil je na Nemškem, Francoskem, v Italiji, v Švici in drugod. Konečno naveličavši se učiteljevanja po različnih hišah, vzprejme službo učitelja na c. kr. gimnaziji na Dunaji, kjer v tej lastnosti še dandanes živi.

Boris Miran-ovo pravo imé je Josip Stritar; „Boris Miran“ mu je le izmišljeno pisateljsko imé, pod katerim je posebno prejšnja leta priobčeval svoje umotvore: pesni, povesti in druge ukovite spise. Užé kot dijak se je Boris Miran mnogo zasebno učil. Mnogo se je pečal z nabiranjem in preučevanjem narodnih pesnij, ter se je užé zgodaj temeljito priučil poleg slovenskega in nemškega jezika tudi laškemu in francoskemu jeziku. Bral in studoval je mnogo v imenovanih jezikih; pa tudi izdelki v grščini in latinščini so mu bili priljubljeni. Preskrben tako z bogatim zakladom svojih znanosti in podprt z izredno prirojeno mu nadarjenostjo, stopil je v javnost primeroma pozno; kajti jel je priobčevati svoje pesni šele 1867. in 1868. leta, in sicer v listu „Glasniku“, ki je isti čas izhajal. Prej užé — l. 1866. — pa je spisal „Preširnovó življenje in Preširnové poezije“, spis k novi izdavi Preširnovih pesnij. Ta dobro premišljeni in hvalevredni sestavek je šele pripomogel, da smo Slovenci spoznali in jeli prav čestiti prvaka naših pesnikov, Preširna, o katerem vam bodem tudi prilično govoril. L. 1869. priobči Boris Miran na Dunaji zbirko prekrasnih svojih pesnij z naslovom: „Pesmi, zložil Boris Miran“. Koj drugo leto pa ustanovi „Zvon“, o katerem sem vam užé nekaj razložil in kateremu je bil urednik ves čas, dokler je izhajal na Dunaji. Kasneje (l. 1872. in 1876.) priobčil je Boris Miran troje zvezčičev svojih pesnij, a l. 1877. nekaj svojih pesnij v nemškem prevodu.

V „Zvonu“ je Boris Miran ali Josip Stritar dalje priobčeval vzorne svoje pesni; a objavljal je v njem tudi krasne povesti in različne druge spise, ki so imeli, da-si časih močno osoljeni, vselej blag namen; národ, navlasti nadejopolno slovensko mladino poučevati. Tù nam je razlagal, kaj je pesništvo, kako treba dobre pesni skladati, ter nam to sam sè svojim vzgledom kazal. Pri tem mi je omeniti, da je Boris Miran na Dunaji rad zbiral nadarjene nadejopolne dijake okoli sebe, ter jim tudi sè živo besedo pjasnjeval, kako je vredno pesnikovati in pisateljevati. Boris Miran je velik pesnik, odličen pisatelj in temeljit presojevalec slovstvenih izdelkov. Njegove pesni so po vsebini in po obliki dovršene, njegovi spisi pisani v prekrasni, gladkotekoči slovenščini; a pri vsem tem so lahko umevni, národno se glaseči. Zdaj sodeluje pri „Ljubljanskem Zvonu“, v kojem priobčuje pesni. Zasluge Boris Miran-ove za naš národ so neminljive; ž njim se lahko pričénja nova veselejša dôba sadunosnega delovanja na slovstvenem našem polji. Mnogi mlajši pesniki in pisatelji osrčevali so Boris Miran-ove nauke, sledili so njegovemu vzgledu, ter delajo svojemu učitelju zdaj vso slavo.

Miha Kastelec.

(Glej 109. berilno vajo: „Solnce“.)

Pesnik Miha Kastelec se je rodil 1796. l. v Gorenji vasi pri Zatičini na Dolenjskem. Šolal se je na gimnaziji v Ljubljani, kjer je po dovršenem učenji stopil v službo v Ljubljansko knjižnico kot pomočnik; pozneje je postal samostalen knjižničar ravno tam. Umril je 22. oktobra 1868. l. v Ljubljani.

Kastelčeva največa zasluga je v tem, da je 1830. l. jel izdavatí „Kranjsko Čebelico“. To je bila zbirka, katera je prinašala v posamičnih zvezkih pesni različnih takratnih slovenskih pesnikov. Kastelec jej je bil urednik. O veliki važnosti te zbirke bomo še govorili pri drugi priliki. Tù mi je še povedati, da je tudi priobčeval svoje pesni po „Čebelici“, ter jih podpisoval s črko začetnico svojega imena in priimka: „*M. K.*“, (t. j. Miha Kastelec). Pričujoča Kastelčeva pesen „Solnce“ šteje se k onim, ki so se mu še najbolj posrečile. Vender gledé na to, da je Kastelec vedel tedanje pesnike na Kranjskem buditi in združiti v vkupno plodunosno delovanje v „Kranjski Čebelici“, dolžni smo vso čast njegovemu spominu!

Anton Janežič.

(Glej 115. berilno vajo: „Nevihta“.)

Blagi rodoljub in slavni slovničar slovenski — Anton Janežič — rodil se je kot sin kmetskih starišev v dan 19. decembra 1828. l. v Lešah, v Šent-Jakobski župnini v Rožni dolini na Koroškem. Dovršivši svoje šolanje, učil je slovenščino na realki in gimnaziji v Celovci, kjer je uspešno deloval od 1848. do 1868. l. Bil je izredno marljiv delavec na slovstvenem polji. Enako marljivi čebelici delal je noč in dan v blagor svojemu národu, ker njegova blaginja mu je bila močno pri srci. V šoli je bil mladini blag in vrl učitelj. Učil, prigovarjal, budil, navduševal pa je tudi vserod, kjer se je lahko nadejal kaj uspeha v blagor drazega mu národa. Leta 1850. pričnè v Celovci izdavatí lepoznanski list z imenom „Slovenska Bčela“, katera je izhajala do julija 1853. l. V tem listu so se urili v slovenskem spisovanji in pesnikovanji tudi dijaki, kar je bilo njim in drugim v veliko národno vzpodbudo. Leta 1851. izdá „Ročni slovar slovenskega in nemškega jezika“; a 1854. l. Slovence razveselí sè svojo „Slovensko

slovnico“, katera se še dandanes rabi po srednjih naših šolah in ki je užé doživela več natisov. Ta slovnica je močno oživela Janežičevo imé, pa saj je tudi tako izvrstna, da boljše do zdaj še nismo imeli, niti je skoro gotovo boljše ne dobomo tako hitro. Mnogo se je trudil vrli Janežič pri sestavi te slovnice; a pri tem delu so ga podpirali rodoljubni jezikoznanci slovenski. Po tej slovnici se nam je ravnati, ako hočemo govoriti in pisati lepo in čisto slovenščino, do česar mora biti vsakemu pravemu rodoljuba!

Leta 1858. ustanovi „Slovenski Glasnik“, ki je izhajal do 1868. l. Izvrstni ta list, podoben denšnjemu „Zvonu“, bil je zeló važen, in nam je mnogo koristil. Vanj so pošiljali svoje pesni, povesti in druge ukovite spise prvi takrat živeči pesniki in pisatelji slovenski. Bil je močno priljubljen in razširjen list. Znamenito je, da je v „Glasniku“ nastopil tudi pesnik Stritar sè svojimi pesnimi in poučnimi sestavki, ter je vrhu tega v njem ostro razsojeval nekatere takratne spise. Sodelovali so pri „Glasniku“ tudi: prvi naš povestničar Josip Jurčič, užé znani vam Valjavec, Jenko, Umek in drugi. Janežič se je sploh močno trudil, da bi bil pridobil „Glasniku“ dobrih sodelavcev; zatorej je prigovarjal in navduševal posebno mlade nadarjene pisatelje, da so vanj pisali. Blagi mož je ubogim nadepolnim pisateljem njih spise tudi plačeval, in posebno izredno nadarjenemu Josipu Jurčiču, o katerem bomo še slišali, bil je pravi voditelj in podpornik.

A s tem ni bilo Janežičevo delovanje še nikakor končano. Da bi mladino navdušil za lepe slovenske pesni, zbere najlepše, pravi cvet slovenskih pesni, ter jih 1861. l. izdá v knjigi z naslovom: „Cvet slovenske poezije“, kateri dodá tudi „nauk o pesniških izdelkih“. Precej drugo leto, t. j. 1862. l., pa pričnè izdavatí „Cvetje iz domačih in tujih logov“. V malih zvezkih je tù priobčeval različna izvirna slovstvena dela, t. j. pesni, povesti, i. dr., ki so mu jih v natis pošiljali takratni pisatelji. Pa tudi prevode t. j. na slovensko preložena slovstvena dela, je prinašalo „Cvetje“. Tù nahajamo prevode iz grščine, latinščine, nemščine ter tudi iz drugih slovanskih jezikov. Vedno skrben za slovensko mladino, spisal je tudi „Cvetnik“, t. j. slovensko čitanko za srednje šole, (prvi, drugi in tretji del); a da bi znanje milega mu slovenskega jezika razširil tudi mej Nemci, spisal je „Slovensko slovnico za Nemce“, po kateri se Nemci še dandanes če jih je volja, uspešno učijo našemu jeziku.

To in še mnogo drugzega je objavil Anton Janežič v korist našemu národu. A vrhu tega je bil tajnik, ali prav za prav duša družbi sv. Mohora, ustanovljeni 1851. l. v Celovci. Tako mnogostransko in neumorno delovanje pa je škodovalo njegovemu zdravju; saj je sploh znano, da „lok, preveč napet, počí“, in taka je tudi s človekom, ki se v svoji gorečnosti trudi noč in dan, neprivoščivši si potrebnega mirú in počitka! Janežič je jel bolehati. Umaknil se je bil sicer na deželo, da bi si v čistem vzduhu vtrjal zdravje; a vse ni kaj pomagalo. Po daljšem bolehanji sklenil je svoje národu posvečeno življenje v dan 18. septembra 1869. l., zapustivši soprogo in dvoje otrok. Hvaležna družba sv. Mohora mu je postavila kot prvemu izbornemu svojemu tajniku krasen spomenik na grob ter je osnovala „Janežičevo ustanovo“.

Prerano umrli Anton Janežič je podoben ratarju, ki se mnogo trudi z obdelovanjem zemlje; ki marljivo sadí in prilija, a sadú, ki ga dajo drevesa, ne uživa, ker ga prej nemila smrt pobere. Janežič se je premnogo trudil na polji slovenske književnosti. Sad, ki je nastal vsled njegove izredne trudaljubivosti in ki ga zdaj uživamo mi in ga bodo uživali naši nasledniki; ta sad je takó sladek in krepčujoč, da bode spomin na vrlega tega možá živel, dokler se bode glasila mila slovenska beseda!

Urban Jarnik.

(Glej 117. berilno vajo: „Zvezde“.)

Urban Jarnik se je rodil 11. maja 1784. l. na Potoku v Zilski dolini na Koroškem. V Celovci je dovršil srednje in više šole. Tù mu je prigovarjal duhovnik in slovničar Osvald Gutschmann, ter je nadarjenega Urbana za slovenščino navduševal. Posvečen v duhovnika je služboval Jarnik v Čanjčah, potem pod Krnosom in v Celovci, kamor je bil prišel 1809. l. Nato je župnikoval v Št. Mihelu, naposled pa v Blatnogradu (Moosburgu) na Koroškem, kjer je umrl 11. junija 1844. l., 60 let star.

Urban Jarnik je bil veleučen rodoljub. Znal je vse slovanske jezike, posebno pa je ljubil slovenščino. Leta 1814. izdal je „Zber lepih ukov za slovensko mladino“, katera knjiga obsega pesni, povesti, basni in nekaj drugih lepih naukapolnih sestavkov. Vrhu tega je spisal „Sadjerejo“, „Slovensko slovnico“ (1829. l.) in „Slovensko-nemški-latinski slovar, od katerega se je le nekaj pôl natisnilo; ostali rokopis pa se je zgubil.

A Jarnik ni le pisal v slovenščini, nego tudi v nemščini je priobčeval nekatere svoje knjige, katere še dandanes pričajo, kakó učen jezikoznavec je bil pokojnik. Pečal se je pa tudi prav pridno sè slovenskim pesnikovanjem, posebno za časa, ko je kaplanoval v Čanjčah. Nekatero njegove pesni nahajamo tiskane v „Kranjski Čebelici“ in drugod; a mnogo jih je zapustil v rokopisu, in so se poizgubile.

Jarnik je bil blagosrčen, uljuden in prijazen mož. Otroci, posnemajte ga v teh lepih lastnostih!

Fran Krek.

(Glej 136. berilno vajo: „Iz malega raste veliko“.)

Slovenski pesnik Fran Krek se je rodil v Selcih pri Železnikih na Gorenjskem v dan 9. aprila 1858. l. Ljudsko šolo je dovršil v Škofji Loki; potem je šel na gimnazijo v Kranj. Od tod se napoti svoje učenje nadaljevat na gimnazijo v Ljubljano, kjer je bil vzprejet tudi v knezoškofijsko malo semenišče, nazvano Alojzijevišče. Po dovršenih gimnazijskih šolah odloči se za duhovski stan. Posvečen v mašnika služboval je nekoliko časa v Ljubljani, a zdaj kaplanuje v Žirih na Kranjskem.

Užé kot dijaku na gimnaziji Ljubljanski vzbudilo se je Franu Kreku veselje do pesnikovanja. Kasneje je jel priobčevati svoje pesni v „Vrtci“, ki mu je silno priljubljen list. Zdaj skoro ne izide številka „Vrtčeva“, da ne bi je dičila kaka pesenca nadarjenega Frana Kreka. Tudi pričujoča pesen „Iz malega raste veliko“, bila je svoj čas užé natisnjena v „Vrtci“. Ker je Fr. Krek še mlad, nadejati se je, da nas bo razveseljeval še z mnogimi svojimi mičnimi pesnicami!

Janez Strel.

(Glej 142. berilno vajo: „Popotnik“.)

„Popotnik pridem čez goró,
Od doma vzamem še slovó . . .

Kdo se ne spominja te priljubljene pesni, katera je zaradi svojega mičnega napeva postala užé národna? Čuješ jo povesod po Slovenskem; poje jo rada breziskrbna mladina; poje jo rad postavni mož in krepka ženica, kakor tudi sivi starček in slabotna babica! Pa saj se te pesni divni glasi tako čudno milobno oprijemajo našega srca, da nam tega

skoro ni popisati! Tudi vi, ljubi otroci, radi jo požete; ne-li? O tej pesni vam nekaj več povem. — To je prva slovenska pesen, katera se je javno pela na Dunaji 1847. l. Izprva se je sploh mislilo, da jo je zložil Blaž Potočnik, župnik v Šent-Vidu nad Ljubljano, a temu ni tako; nego pesen le-to je zložil v Zgornjih Gorjah na Gorenjskem v 18. dan septembra 1836. l. po neki nemški pesni tû podpisani Janez Strel, kar je sam 1847. l. javno priznal. Blaž Potočnik je to pesen le nekoliko popravil.

Janez Strel je bil rojen v dan 23. septembra 1790. l. v Mokronogu na Dolenjskem. Bil je dekan v Gornjih Gorjah na Gorenjskem; od 1845. l. pa v Trebnjem na Dolenjskem, kjer je 1847. l. umrl. (Koliko let je bil star, ko je umrl? Kakó dolgo ga užé hladna zemljica pokriva?)

Fran Jamšek.

(Glej 143. berilno vajo: „Celje za časa Rimljanov Celeja“.)

Fran Jamšek se je porodil v dan 17. julija 1840. l. v Žalci pri Celji na Štajerskem. Zdaj je nadučitelj na trirazredni ljudski šoli v Rajhenburgu na Spodnjem Štajerskem. Bil je nekaj let tudi c. kr. okrajni šolski nadzornik na Spodnjem Štajerskem.

Vrli ta rodoljub je v nekdanjem listu „Besedniku“ s podpisom „Žavski“ priobčil opis lepe „Savinjske doline“; pa pisal je tudi v nekdanji šolski naš list v „Slovenskega Učitelja“. Dandanes priobčuje svoje spise v „Popotniku“ in v „Učiteljskem Tovarišu“, ki sta lista namenjena slovenskemu učiteljstvu. Tudi v naših (ljudsko-šolskih) berilih, v II., III. in IV., nahajamo nekaj spisov Fran Jamšek-ovih.

Janez Božič.

(Glej 146. berilno vajo: „Cirkniško jezero“.)

Ni dolgo tega, kar je umrl vrli rodoljub Janez Božič. Rodil se je v Lescah na Gorenjskem v dan 15. okt. 1829. l. Šolal se je v Ljubljani ter 1854. l. postal duhovnik. Služil je najpred v Krašinj. Ker je imel veselje do učiteljevanja na srednjih šolah, otide na Reko, kjer vzprejme začasno učiteljsko službo na tamkajšnji gimnaziji. Pa vsled nastale trdoslušnosti popusti učiteljevanje ter odpotuje v Celovec, kjer je bil urednik časniku „Slovincu“ (od 1864. do 1867. l.) Naposled je bil duhovni oskrbnik v Kortah na Koroškem, kjer je umrl 22. maja 1884. l.

Janez Božič je bil marljiv pisatelj. Izmej drugih njegovih spisov in prestav imenujem vam le knjigo: „Stric Tomaž ali življenje zamorcev v Ameriki“. Pošiljal je svoje spise tudi v nekdanji mladinski list „Vedež“, ter sodeloval pri Janežičevem „Glasniku“ in pri drugih časopisih.

Blaž Potočnik.

(Glej 147. berilno vajo: „Sava“.)

Ljubi otroci! Temu spisu „Sava“, pridejana je Blaž Potočnikova pesnica:

„Pridi Goren'c,
Z mrzle planine“! . . .

Kateremu Slovencu ni znana priljubljena ta pesen; saj jo pojejo po vsem slovenskem svetu. Spretni pesnik in pisatelj slovenski Blaž Potočnik rodil se je 31. jan. 1799. l. v Struževem pri Naklem na Gorenjskem. Bil je duhovnik ter je služboval v Šent-Jernej

na Dolenjskem, potem pa pri Ljubljanski stolni cerkvi, kjer je bil tudi čislan pevec. Kasneje je prišel za župnika v Št. Vid nad Ljubljano, in tù je umrl v dan 20. jun. 1872. l. Pokojni je bil blaga duša, vesel, povsod priljubljen in spoštovan mož. Pisal je v različne časnike, posebno pa je bil krepak podpornik „Kranjski Čebelici“. L. 1849. je izdal po nemško pisano „slovensko slovnico“, katera se je potem po šolah rabila. Potočnik je pisal kaj gladko in čisto slovenščino; mične njegove pesnice so jako priljubljene in razširjene, ker se glasijo kakor národne. Zlagal je lepe cerkvene in druge pesni; poslednje je izdal l. 1827. z naslovom: „Svete pesmi za vse velike praznike in godove med letom“. K svojim pesnim je večinoma sam zlagal lepe napeve. Mnogo prav lepih pesni je zložil Blaž Potočnik. Imenujem vam le povsod poznane: „Zvonikarjevo“ („Ko dan se zaznava“), „Sirota“, „Kdor ima srce, zna za dom solzé“ i. dr.

Luka Jeran.

(Glej 150. berilno vajo: „Skopulja“.)

Luka Jeran, rojen v dan 16. okt. 1818. l. v Javorjah. Zdaj je kanonik v Ljubljani ter ureduje cerkveni list: „Zgodnjo Danico“. Bil je nekaj časa tudi misijonar v Afriki. Od nekdanj je bil marljiv podpornik časniku „Novicam“, ter je zložil mnogo mičnih cerkvenih in drugih pesnic. Vrhu tega je spisal več molitvenih knjig in drugih pobožnih spisov.

„Novice“.

(Glej 151. berilno vajo: „Pripovedka o landeškem gradu“.)

Ta berilna vaja je vzeta iz „Novic“. „Novice“ so najstareji in najzaslužnejši slovenski časnik. One izhajajo užé od 1843. l. (torej 42. leto) v Ljubljani, ter obsegajo različne sestavke gospodarske, obrtniške in národne, vrhu tega pa prinašajo tudi mnogo drugega lepega blagá, pesni, povesti, razne dopise in novice i. dr. Prvi urednik „Novicam“ je bil kmetijske družbe tajnik v Ljubljani pokojni: **Dr. Janez Bleiweis** (rojen 19. nov. 1808. l. v Kranji na Gorenjskem), mož, kateri je po svoji značajnosti, veliki učenosti, žarni domoljubnosti in neutrudnem delovanji národu v blagor zaslužil imé „oče slovenskega národa“. Po smrti Bleiweisovi — 19. nov. 1881. l. — prešlo je uredništvo „Novic“ v druge roke.

Pred 1843. l. so se pri nas tiskale knjige v črkopisu, ki ga je izumil bil ravnatelj stanovskih šol v Ljubljani: Adam Bohorič (1584. l.); po tem znamenitem slovničarji se je imenoval ta črkopis: „bohoričica“. Še dandanes nahajamo tù pa tam kako molitveno in drugo knjigo, ki je tiskana v „bohoričici“ in še so nekateri stari Slovenci, ki le bohoričico čitati znajo.

Po „bohoričici“ je bil današnji **z** bohoriški **s**, današnji **s** bohoriški **f**, današnji **š** bohoriški **fh**, današnji **ž** bohoriški **sh**, današnji **c** bohoriški **z**, današnji **č** bohoriški **zh**.

Po tem takem se je nekdanj pisalo po bohoriško: shaloft (mesto žalost); zhaf (mesto čas); fhola (mesto šola); uzhenéz (mesto učeneć) i. t. d.

Slovenski črkopis „bohoričica“ se je neizpremenjen ohranil 300 let! Poskusila sta bila sicer užé 1824. l. in 1825. l. dva pisateljja (Danjko in Metelko) prodreti vsak se svojim novim črkopisom; a ni se jima posrečilo! Še le „Novice“ so vpeljale namesto bohoričice črkopis, kakor ga imamo dandanes in koji se zove „gajica“, ker ga je izumil dr. Ljudevit Gaj.

Dr. Gaj je bil namreč priredil svoj črkopis za Hrvate; a Slovenci, izposodivši si ga od bratov Hrvatov, skoristili smo si s tem jako, ker gajica nas druží s Hrvati, Čehi, Slovaki in nekoliko tudi s Poljaki. V začetku so „Novice“ izhajale le v bohoričici, vendar so posamičnim svojim pisateljem dopuščale, da so rabili tudi druge črkopise. Ko so pa „Novice“ videle, da jim prihaja zmerom več in več dopisov v gajici, odločile so se za gajico popolnoma ter so od 1846. l. izhajale izključno le v gajici. „Novice“ torej, oziroma njih takratni urednik, dr. J. Bleiweis, ima veliko zaslugo, da se je pri nas začel primerni in koristni črkopis — gajica! Od 1846. l. torej pišemo Slovenci le v gajici!

A „Novice“ imajo poleg tega tudi še drugih zaslug! One so namreč kot prvi slovenski list vzbudile in združile vse takratne slovenske pisatelje in pesnike, da so jeli pisati va-nje; bile so pravo središče vseh takratnih slovenskih slovstveno delujočih sil! V oni dōbi, ko se še priprosti naš národ ni zavedal svoje národnosti, ko je — rekel bi — le nemščina se šopirila v šoli in zunaj šole; v oni dōbi, ko smo Slovenci bili še na bolj nizki stopinji omike, oglasile so se „Novice“ ter vzbujale národno zavest, šireč omiko tudi v koči slovenskega ratarja! V „Novicah“ so se zglašali naši najslavniši pesniki Preširen, Koseski i. dr. A „Novice“ so se tudi trudile, da so pisale čisto slovenščino ter so naš jezik obvarovale „vsake tuje mešanice“.

Z „Novicami“ pričénjamo po pravici novo veselo dōbo v zgodovini slovstvene naše zgodovine!*)

„Cvetnik“.

(Glej 152. berilno vajo: „Vrbsko jezero“.)

Ljudska ta pravljica je le-sim pretiskana iz „Cvetnika“. „Cvetnik“ je berilo za slovensko mladino, katero je izdal užé opisani Anton Janežič. Obsega prvi, drugi in tretji del ter se rabi kot šolska knjiga po srednjih šolah (t. j. po gimnazijah, realkah in učiteljiščih.)

Opómnja. S tem se končava „slovstvena zgodovina“ v „Drugem Berilu“; prihodnjič pride na vrsto „slovstvena zgodovina“ v „Tretjem Berilu“.

*) Glej „Učit. Tov.“ 1882. l. na str. 9.1 Uredn.

Tretje Berilo.

Jakob Zupan.

(Glej 8. berilno vajo: „Izreki“.)

Jakob Zupan se je rodil 4. julija 1785. l. v Prevojah blizo Kamnika na Gorenjskem. Bil je duhovnik, doktor bogoslovja in profesor v bogoslovnici v Ljubljani. Zaradi svoje učenosti ne le v jeziku, nego tudi v zgodovini, slovel je daleč na okrog. Bil je goreč slovensk rodoljub, pisal je v mnoge časnike, posebno pa je marljivo podpiral „Kranjsko Čebelico“ sè svojimi pesnimi, katere je podpisoval s črko „S“. (t. j. bohoriški „Z“.). Zapustivši Ljubljano prišel je v Celovec ter od tod potoval peš po Štajerskem, Koroškem, Kranjskem, po Istri, Hrvatskem in Slavonskem. A vrnil se je zopet v Celovec, kjer je umrl po dolgem bolehanji 1852. l.

Kakor mnogi učeni možje, imel je tudi Zupan svoje posebnosti, a vrhu tega je bil brezobzirno odkritosrčen, zaradi česar mu je bilo pretrpeti marsikaj britkega.

Fran Cegnar.

(Glej isto berilno vajo.)

Fran Cegnar se je rodil v dan 8. decembra 1826. l. pri Sv. Duhu blizo Škofje. Loke na Kranjskem. Bil je svoj čas urednik listu „Sloveniji“ in „Ljubljanskemu časniku“, a zdaj je višji brzojavni uradnik v Trstu.

Iskreni rodoljub Fran Cegnar šteje se mej najboljše pesnike slovenske. L. 1860. je izdal knjigo prelepih svojih pesni; a tudi druge mične spise imamo od njega. V našem „Tretjem Berilu“ je natisnjena krasna njegova pesen „Na grobéh“; v „Četrtem Berilu“ pa bote čitali mično pesnico Cegnarjevo: „Kosec“; obče poznana je njegova pesen „Rojakom“ („Hej rojaki, opasujmo uma svitle meče“), lep je tudi njegov „Opis Trsta“ i. t. d. Cegnar je svoj čas poučeval na Tržaški gimnaziji slovenščino, katero piše kaj lepo, gladko in pravilno. Preložil nam je vrhu tega marsikak lep umotvor iz tujega jezika na slovenščino; posebno izvrstni so njegovi prevodi nekaterih gledaliških iger slavnega nemškega pesnika Schiller-ja (izgovori: Šilerja); tù naj imenujem le po Cegnarji poslovenjeno „Marija Stuart“, „Viljem Tell“ in „Valenštajn“. V poslednjem času sodeluje Cegnar pri Tržaškem časniku „Edinosti“.

Fran Levstik.

(Glej isto berilno vajo.)

Fran Levstik rodil se je 1831. l. v Retijah pri Velikih Laščah. Hodil je najprej v domačo šolo, potem pa se je šolal v Ljubljani in na Dunaji. Vrnivši se v Ljubljano, dobí službo domačega učitelja pri grofu Pace-ji na grajščini Thurn na Dolenjskem pri Čateži, kjer ostane v službi od 1855. l. do 1858. l. Od grofa Pace-ja pride za domačega učitelja k pesniku Miroslavu Vilharju v Senožeče na Notranjskem, a 1861. l. otide v Trst, kjer je bil tajnik tamkajšnji „Slovenski čitalnici“. Pozneje je bil tajnik „Slovenski Matici“*) v Ljubljani ter uredoval tudi Wolfov slovensko-nemški slovar. Zdaj živi v Ljubljani kot knjižničar v veliki knjižnici.

L. 1854. je prijavil knjižico izvirnih svojih pesni. L. 1856. je „Družba sv. Mohora“ izdala njegov prevod „Rokopis Kraljedvorski“. Iz tega zanimivega rokopisa lahko sodimo, kako so mislili in delovali Čehi užé v prastarih časih; zato je tudi ta rokopis zeló važen, in je bil preveden užé v mnoge jezike.

Levstik je znan kot izboren jezikoznanec slovenski. Zanimiv je njegov spis „Napake slovenskega pisanja“, ki ga je priobčil v „Novicah“ 1858. l.; pa tudi njegova nemški pisana slovnica slovenskega jezika, katero je spisal 1866. l. je delo, ki kaže globoko njegovo učenost v jeziku. L. 1880. je poslovenil in priobčil „Nauk slovenskim županom“. Ta knjiga je pisana v vzgledno-čistem jeziku; vrhu tega ima tudi dodatek — „Slóvníček“, — v katerem Levstik tolmači in pojasnjuje ne- navadnejše besede, kojih se v tej knjigi poslužuje.

Fran Levstik je dosihmal sodeloval užé pri mnogih listih in 1870. l. je tudi sam užé izdajal šaljiv list „Pavliha“ na Dunaji. Nekaj njegovih umotvorov je natisnjenih tudi v našem Berilu; tù n. pr. nahajate njegove krasne pesni „Pomladni sprehod“, „Upanje“, „Ubežni kralj“; izvrstno je pisana njegova povest „Martin Krpan“, katera je tudi natisnjena v našem Berilu.

Da je Levstik dospel do takó visoke stopinje izobraženosti, bral in učil se je ne- utrudno in mnogo. Slovensko mladino Levstik iskreno ljubi; rad se ž njo bavi in jo poučuje. Tudi mladinski list „Vrtec“ je rad podpiral. Zdí se mi, da se njegov značaj kaže iz naslednjega njegovega izreka:

„Kdor resnico ljubi,
Ušes jej ne maší:
Kdor se je pa brani,
Zaveže še očí.“

J. Koseski.

(Glej isto berilno vajo.)

Slovenski pesnik Jovan Koseski — kateremu je pravo imé Jovan (t. j. Ivan) Vesel, rodil se je v dan 12. septembra 1798. l. v vasi Koseze pri Moravčah na Gorenjskem; od rojstne mu vasi si je pridél pesniško imé „Koseski“. Njegovi roditelji so bili pri- prosti kmetje. Uvidevši, da je deček Ivanek bistre glavice, pošljejo ga v šolo v Ljubljano, potem pa v Celje na gimnazijo, katere pa ni dovršil tam, nego nje zadnji dve leti v

*) „Slovenska Matica“ slóve v Ljubljani društvo, ustanovljeno 1863. l., ki ima namen, slovenske knjige izdavatí ter tako slovensko ljudstvo izobraževati. *Pis.*

Ljubljani. Dognavši gimnazijo otide 1814. l. na Dunaj, da bi se učil na tamkajšnji visoki šoli pravoslovja; kasneje se je šolal na vseučilišči v Gradcu. L. 1819. stopi v državno službo; služil je najprej na Goriškem v Tolminu in Gorici do l. 1832. Na to pride v Trst, kjer postane časoma c. kr. finančni svetovalec. L. 1852. bil je upokojen, a to vsled hude bolezni, katera ga je mučila tri leta. Umril je 26. marcija 1884. l. v Trstu, star 86 let.

Užé kot dijak na gimnaziji poskušal se je Koseski v slovenskem pesnikovanji. Zložil je mnogo čvrstih pesen, katerih pa ni brž objavil. Bil je prav marljiv podpornik „Novicam“; posebno od 1844. do 1852. l. A 1852. l. napade ga huda bolezen, katera je zeló oslabila njegovo telesno in duševno moč.

Razsojevaje Koseskega umotvore moramo torej razločevati dve dôbi; prva sega od 1818. l. (ko je javno nastopil) do njegove bolezni (1852. l.); druga pa sega od njegove bolezni do njegove smrti.

Koseskega pesni v prvi dôbi so ognjevite, vzvišene, veličastne in resne. V njih se kaže ljubezen do Boga in domovine. Enako apostolu kliče neprenehoma svoje rojake na delo národu v blagor, zagotovljajoč, da „krasno bo sad slovenske rečí ob uri dozorel“, t. j. Slovencev čakajo srečni in veseli dnevi v bodočnosti! Koseskega pesni so imele neizmeren vpliv na probujó slovenskega národa, in užé zaradi tega zasluži njegovo imé, da se ga spominjamo.

Poleg izvirnih pesni ima Koseski največ prevodov. Prestavljal je namreč iz različnih jezikov, takó n. pr. iz nemškega, angleškega, grškega, ruskega in italijanskega. L. 1870. je priobčila „Slovenska Matica“ v Ljubljani Jovana Koseskega zbrane pesni; a l. 1880. objavi isto društvo še „Dodatek“ tem pesnim. Omeniti je o Koseskem še to, da ni pisal národno, to pa izhaja iz tega, ker po svojih službenih okolnostih ni zmerom živel v slovenskih krogih, mej slovenskim národom.

Izmej izvirnih pesni vam omenim le njegove „Slovenija cesarju Ferdinandu o veselem dohodu v Ljubljano 1844. l.“, „Visoka pesem“, „Vojaška“, „Novice bralcem koncu leta“ in dr. Mej prevodi se mu je dobro posrečila: „Devica Orleanska“, „Pesem o zvonu“, katere odlomek, imejoč naslov „korist ognja“ je natisnjen na 112. strani našega Berila in dr.

Poleg ogromnega števila pesni je Koseski spisal tudi nekaj povestij in drugih koristnih spisov.

Jovan Koseski je bil ljubeznjiv in plemenit mož, vrlo brižen za izvrstno odgojo svojih otrok, kateri, dorasši, uživajo vsi zdaj obče spoštovanje. In, ako pomislimo na različne okolnosti, posebno na čas, v katerem je Koseski deloval, moramo priznati, da je mnogo storil za národ slovenski; zató bode njegov spomin živel mej nami.

Zschokke.

(Glej 12. berilno vajo „Strgan rokav“.)

Ta berilna vaja je bila svoj čas natisnjena v „Vrteci“, in je posneta po Zschokke-jevi (izreci: Čoke-jevi) nemški povesti. Henrik Zschokke je bil priljubljen nemški pisatelj, porojen l. 1771. v Frankobrodu pri reki Odri na Nemškem. Spisal je Nemcem mnogo lepih povesti i. dr., posebno pa sloví zaradi svoje knjige: „Ure pobožnosti“. Zschokke je umrl 1848. l. v Švici.

Fran Metelko.

(Glej 13. berilno vajo: „Popotnika in medved“.)

Fran Metelko se je rodil v dan 14. julija 1789. l. v Škocijanu na Dolenjskem. Šolal se je v Rudolfovem (na Dolenjskem) in v Ljubljani; 1814. l. je bil v mašnika posvečen ter je šel kaplanovat v Gorje; a užé drugo leto pride za kaplana k stolni cerkvi v Ljubljano. Nekoliko časa je opravljal tudi službo duhovnega voditelja v Ljubljanski bogoslovnici. L. 1816. ustanoví takratni semeniški vodja, poznejši škof Tržaški, M. Ravnikar, šolo slovenskega jezika za bogoslovce; za učitelja v to šolo je bil pozvan Fr. Metelko. Učil je v bogoslovji od l. 1816. — 1848. L. 1849. postane Metelko profesor slovenščine na Ljubljanski gimnaziji, v kateri službi je ostal do 1858. l. Umril je po skoro dveletnem bolehanji v dan 27. decembra 1860. l.

Fran Metelko je bil učen in sloveč slovniciar slovenski. Znal je poleg svojega materinega jezika temeljito nemški, laški in francoski; a čez vse ljub mu je bil materin slovenski jezik. L. 1825. je spisal po nemški preizvrstno slovensko slovnico, katero je nazval: „Lehrgebäude der slovenischen Sprache“. (Učilna zgráda slovenskega jezika). Ta slovnica je v resnici mojstersko delo, prava zakladnica, iz katere so zajemali vsi bodoči slovniciarji slovenski. Imenitna ta Metelkova slovnica se naslanja na jezik, kakeršnega govori priprosti naš národ, a ob enem se ozira na staroslovenščino, katera je mati zdanji slovenščini. Pomniti je, da je Metelko priporočal v tej slovnici nov črkopis, po njem „metelčica“ zvan. A do splošne stalne veljave se metelčica ni mogla popeti, niti ne izpodriniti takrat udomačene „bohoričice“. Vrh te učene slovnice objavil je Metelko še marsikatero knjigo za rabo šolskim otrokom; tû imenujemo le njegov „Abecednik za slovenske šole“ (1829. l.), „Številstvo za slovenske šole“ (1830. l.), Berilo za male šole na kmetih“ (1834. l.). Priobčil je tudi kitico Ezopovih basni, izmej katerih nahajate v našem berilu jedno, namreč „Popotnika in medved“, kojo smo čitali.

Metelko se je potegoval in je pisal kaj lepo in čisto slovenščino; odločno se je protivil temu, da bi v slovenščino jemali izraze iz drugih narečij. Njegova je zasluga, da se je slovenščina v jako kratkem času ugladila ter dobila stalna, znanstveno podstavna pravila; k temu je namreč pripomogla omenjena izborna njegova slovnica. Metelko je bil iskren narodnjak in kot človek skromna in blaga duša. Rad je bednim ljudem pomagal z znatnimi svôtami; pri tem pa navadno ni imenoval svojega imena, da obdarovani ljudje niso vedeli, kdo jim je dobitnik! Iskreno je ljubil slovensko mladino, pa tudi národne slovenske učitelje, ki delujejo uspešno za slovenščine razcvit in blagor národa. Vse svoje precejšnje premoženje, katero si je bil baje „po sreči“ in z varičnostjo pridobil, zapustil je v blage namene! S tem je še dandanes pomagano marsikateri siroti na Kranjskem; pa tudi Kranjski učitelji, odlikujoči se v slovenščini in sadjereji, uživajo še zdaj dobroto Metelkove zapuščine, takó zvane „Metelkove stipendije“.

Takemu vrlemu možu, kakeršen je bil Metelko, bode naš národ hranil vedno hvaležen spomin!

Fran Levec.

(Glej 17. berilno vajo: „Cerkvica“.)

Fran Levec se je rodil na Ježici na Kranjskem 1846. l. Učil se je v Ljubljani in na Dunaji ter je zdaj profesor na ljubljanski višji realki. Užé kot dijak je zlagal mične pesni, kateré je priobčeval v različnih slovenskih časopisih. Ko je Stritar 1870. l. jel izdavat Dunajski „Zvon“, podpiral ga je Levec z lepimi svojimi pesnimi, a pozneja leta je priobčeval v

„Zvonu“ jako znamenite opise „odličnih pesnikov in pisateljev slovenskih“. Ko je bival kot gimnazijalni učitelj v Gorici, priobčil je knjižico: „Valentin Stanič“, v kateri opisuje življenje in delovanje Goriškega pesnika in pisatelja Staniča; baš ta čas je Levec tudi marljivo podpiral Goriški list „Soča“. Za „Družbo sv. Mohora“ je kaj spretno opisal pokojnega vrlega rodoljuba dr. J. Bleiweisa. To pesnico, „Cerkvica“, katero smo tù čitali, zložil je Levec še kot dijak; v IV. Berilu pa bomo čitali krasno Levčevo pesen „Na planine“.

To, in marsikaj drugega je priobčil Fran Levec. Zdaj ureduje znani „Ljubljanski Zvon“. Levec je iskren slovensk rodoljub in kot učitelj priljubljen in spoštovan mož.

J. Bilec.

(Glej 18. berilno vajo: „Pastir“.)

Slovenski pesnik Janez Bilec se je rodil 1839. l. v Trnovem na Notranjskem, in je zdaj duhovnik v Ilirski Bistrici, kjer živi zaradi bolehnosti v pokoji. Priobčil je v posebni knjigi svoje „Pesni“; a poleg teh nam je podal tudi nekaj poučnih sestavkov; takó n. pr. nahajamo v Janežičevem „Cvetniku“ Bilčeve spise: „Zrno“, „Gospodov dan“ in dr. Izmej pesni so, poleg tù natisnjene „Pastir“, znane njegova „Domovju“ (V mislih gleda duša vedno), „Otročja leta“ (Ko v tihotni noči kratka) in dr.

„Dragoljubci“.

(Glej 21. berilno vajo: „Nenavadna pravda“.)

Ta povest je vzeta iz „Dragoljubcev“. „Dragoljubci“ so knjižica, polna lepih povestic za slovensko mladino, katero je izdal vrli urednik lista „Vrtec“, g. Ivan Tomšič, učitelj v Ljubljani, 1879. l.

Krummacher.

(Glej 22. berilno vajo: „Božja skrinjica“.)

Ta povest je posneta iz nemščine. Spisal jo je nemški pisatelj Friderik Adolf Krummacher, ki je bil rojen 1768. l., a je umrl kot nemški pridigar v Bremenu 1845. l.

Fran Erjavec.

(Glej 26. berilno vajo: „Prave sreče dom“.)

Učen prirodoslovec in vrlo spreten pisatelj slovenski je Fran Erjavec. Porodil se je 1834. l. v Ljubljani in je zdaj profesor na višji realki v Gorici. Užé v Janežičevem „Glasniku“ je priobčeval kaj lepe pripovedi in naravoslovne sestavke, a pozneje je objavil po „Družbi sv. Mohora“, po „Slovenski Matici“, „Zvonu“ in drugih listih mnogo neprecenljivih spisov. Posebno pa podpira „Družbo sv. Mohora“ neutrudno sè svojim zlatim peresom. Tù omenjamo le krasne Erjavčeve knjige: „Domače in tuje živali“, „Naše škodljive živali“. Priobčil je tudi celo število šolskih knjig; n. pr. „Prirodopis živalstva“, „Nauk o človeškem telesu“ in dr. Pa tudi v naših berilih za ljudske šole se ne manjka prekrasnih sestavkov Erjavčevih, n. pr. nahajamo v „Tretjem Berilu“ sestavek „Prave sreče dom“ in „Človek“; v IV. Berilu pa lepe

pririodopisne sestavke: „Severni jelen in lama“, „Indijski slon“, „Orel“, „Selilne ptice“, „Živali škodljive sadnemu drevju“, „Žuželke“ in dr. Erjavec je tudi vrlo zmožen hrvaščine, v katerem jeziku je užé priobčil marsikako lepo delo.

Anton Klodič.

(Glej 27. berilo vajo: „Materin blagoslov“.)

Anton Klodič se je porodil 1836. l. v Hlodičih, v Videmskem okraji. Ko se je izšolal, služil je kot gimnazijalni profesor na različnih krajih (v Dalmaciji, v Gorici); naposled postane c. kr. deželni šolski nadzornik štajerskih ljudskih šol. L. 1873. pa je bil imenovan za enako mesto na Primorskem, kakor je še zdaj v Trstu.

Anton Klodič govori in piše izvrstno več jezikov in je iskren prijatelj šolski mladini. Z različnimi spisi, ki jih je priobčil, pokazal je, da je spreten pisatelj. L. 1878. je objavil gledališko igro „Materin blagoslov“, katere odlomek nahajamo v našem berilu. L. 1879. pa je sestavil in na svetlo dal knjigo „Učni načrti za ljudske šole na Primorskem“. Ta knjiga je pisana v 4 jezicah (v slovenskem, hrvatskem, laškem in nemškem jeziku), in je velike važnosti za učitelje na ljudskih šolah. V „Četrtem Berilu“ je natisnjenih tudi nekaj sestavkov Anton Klodičevih; tam nahajamo n. pr. odlomka iz njegove igre „Materin blagoslov“, namreč pesen: „Kovaška“ in „Hvala kovačem“, dalje poučna sestavka: „Bankovci“ in „Sodružja“. Vrhu tega je Klodič priobčil še več spisov, ki pričajo, da je učen jezikoslovec.

Zaradi velikih zaslug, ki jih ima Anton Klodič za šolstvo, povzdignil ga je naš presvetli cesar v viteški stan s pridevkom „Sabladoski“.

Ljubi otroci! Vitez Anton Klodič-Sabladoski, zdanji deželni šolski nadzornik na Primorskem, bodi vam v vzpodbuden vzgled! Na njem vidite, kakó se lahko oslavi človek, ako ima bistro glavo, železno voljo in je neutrudno delaven, da -si se je morda rodil le v priprosti kmetski koči!

Fran Jeriša.

(Glej 33. berilno vajo: „Žabi“.)

Pisatej in pesnik velike nadarjenosti je bil prerano umrl Fran Jeriša, čegaver basen „Žabi“ smo tù čitali. Rodil se je kot sin silno ubogih starišev v dan 3. aprila 1829. l. v Št. Martinu pod Šmarijino goro (a ne v Smledniku, kakor nekateri trdijo*). Gimnazijo je dovršil v Ljubljani 1848. l. Učil se je nekoliko časa zasebno pravoslovja v Ljubljani, a potem je odšel na Dunaj, kjer je pravoslovje dovršil ter se poprijel modroslovja, ker želel je postati profesor. A žalibog, ni se mu želja izpolnila: umrl je meseca septembra 1855. l. na Dunaji za kolero, še-le 26 let star.

Pokojni Jeriša je užé zgodaj pokazal bistro svojo glavo ter je bil vesela nada svojih starišev, prijateljev in znancev in vsega národa slovenskega! Prihajajoč iz silno ubožne rodbine, trpeti je moral veliko pomanjkanje. A vse to ni oviralo vstrajnega njegovega delovanja! V šoli je bil zmerom prvi odličnjak, ali vsaj eden prvih mej odličnimi dijaki. Vsled svoje velike nadarjenosti in bučelične pridnosti prisvojil si je užé

*) O tej stvari mi piše prijatelj Jerišev, slovenski pesnik Fr. Cegnar, to-le: „Rojstveni kraj dotičnega nepozabljivega mojega prijatelja (namreč Fr. Jeriše) mi ni prav natanko znan. V šolah se je pisalo, da je iz Smlednika, toliko pa vem, da ni doma prav iz te vasi, ampak blizu nje, da pa skoro gotovo spada pod Smledniško župnijo. Njegova roditelja sta bila zeló, zeló uboga in zato je mogoče, da nista imela stalnega stanovanja, od tod menda različna poročila.“ Pis.

kot dijak obširno znanje; govoril in pisal je mnogo jezikov ter je neumorno delal v blagor svojega milega slovenskega národa, kojega je iskreno ljubil ter se je zmerom navdušeno zanj potegoval. Poseben prijatelj pa je bil tebi, slovenska mladina; spisal je mnogo pesnic in povestic tebi v pouk, katere je podpisoval z izmišljenim imenom „Detomil“. In res, pravo imé si je bil izbral: bil je v istini detomil pesnik in pisatelj slovenski!

Človek se ne more dovolj načuditi, ako pregleduje, koliko izvrstnih spisov je priobčil mladenič Fr. Jeriša po različnih časopisih slovenskih! Pisal je v mladinski list „Vedež“, v „Novice“, v „Slovenijo“, v „Ljubljanski Časnik“ in „Glasnik“. Tudi je mnogo prevajal iz tujih jezikov, takó iz mnogih slovanskih narečij, iz nemščine, angleščine in drugih jezikov. Ne bodem vam našteval vseh Jeriševih umotvorov, vender nekaj vam jih tù naštejem: V „Vedeži“ nahajam njegove povesti „Mladi kamnosek, lep izgled detinske ljubezni“, „Na sv. Miklavža večer“, tù natisnjeno „Žabi“, potem pesence: „Hvaležna solzica cesarju Ferdinandu I. o Njegovem odstopu, in ljubezni iskrica novemu cesarju Francu Jožefu I.“, „Nada“, „Barkica“, „Deklici z venčkom“ in kaj milo „Zvezdico“. V „Ljubljanskem Časniku“ pa je spisal znamenite „Pripovedke slovenskega národa“, ki jih je po raznih krajih nabral, in dr. Pa tudi po nekaterih slovenskih berilih je natisnjenih nekaj Jeriševih izdelkov, n. pr. v Janežičevem „Cvetniku“.

Mislite si lahko, dragi otroci, kakó bitko je presunila novica o Jeriševi nenadni smrti vsakega slovenskega domoljuba! „Novice“ so o tej priliki v št. 73., 1855. l. pisale tako-le: „Z Dunaja smo žalostno novico prejeli, da gosp. Fran Jeriša je ondi za kolero umrl. Nadopolni mladenič — bil je še-le 26 let star — ki se je zdaj po dovršenih pravoslovnih šolah pripravljajl za gimnazijalno učiteljstvo, je bravcem „Novic“ po mnogih lepih spisih in pesnih takó dobro znan, da lahko sami cenijo veliko zgubo, ki je s smrtjo njegovo zadela slovensko slovstvo“.

In res, milo se človeku storí, ko pomisli, da je nadarjeni mladenič, ki je toliko lepega še obetal svoji domovini, moral iti v prezgodnji grob, in to baš takrat, ko je kmalu za vselej imelo odklenkati njegovemu pomanjkanju; ko je imel začeti uživati sad svojega truda! . . .

Po Jeriševi smrti je prišlo še nekaj njegovih spisov v nekaterih slovenskih časopisih na dan.

Otroci, spominjajte se detomilega pokojnega Frana Jeriše!

Valentin Orožen.

(Glej 34. berilno vajo: „Lastovki v slovo“.)

Kot sin priprostih kmetskih starišev se je rodil Valentin Orožen v dan 31. januarja 1808. l. na Sevnem pri Št. Juriji na Štajerskem. Studoval je na gimnaziji v Celji in Gradci, a po dovršenih gimnazijalnih studijah šel je v Celovec v bogoslovnico ter je bil l. 1835. v mašnika posvečen. Služboval je potem kot duhovnik po različnih krajih na Spodnjem Štajerskem; naposled je bil duhovni pomočnik skozi 17 let v Št. Martinu na Dreti pri Gornjem Gradu na Spodnjem Štajerskem. Od tod je šel v pokoj v Okonino, kjer je umrl v dan 4. maja 1875. l. v 68. letu svoje dóbe.

Valentin Orožen dá se v mnogih ozirih prisposodbljati pesniku Jožefu Virku, o kojem smo užé slišali. Kakor Virk, bil je tudi V. Orožen prav vesel, prijazen in dober rodoljub; zlagal je slovenske pesnice, katere so se zaradi svoje priprostosti in

miline silno prikupile ne le po slovenskem Štajerskem, nego po vsi krasni slovenski domovini! In kakor Virk, ljubil je tudi Orožen poštene vesele družbe in lepo ubrano petje ter je tudi sam rad pel, posebno svoje pesnice. Po vsem slovenskem svetu je znana Orožnova: „Vse mine“ (Kje so moje rožice . .), tù natisnjena „Lastovki v slovo“ i. dr. Poslovenil nam je tudi gledališko igrico: „Mala pevka“.

Po smrti Orožnovi so izišli v posebni knjigi 1879. l. v Celovci njegovi spisi z naslovom: „Valentin Orožnovi spisi“.

Phaeder.

(Glej 36. berilno vajo: „Sraka in golob“.)

Pričujoča berilna vaja je posneta po Phaedru (izgovori: Pedru). Phaeder je bil rimsk basnopisec, t. j. pisal je basni (naučne pripovedi iz živalskega življenja).

„Kranjska Čebelica“.

(Glej 37. berilno vajo: „Mravlja s kobilico“.)

O „Kranjski Čebelici“ sem vam užé nekaj omenil takrat, ko sem govoril o Ljubljanskem knjižničarji Mihi Kastelci, ki jej je bil urednik. Pričela je izhajati l. 1830. v zvezkih, ki so prinašali slovenske pesni. Od l. 1830. do l. 1833. prišlo je čvetero zvezkov na dan, a l. 1848. objavil se je nje peti zvezek.

„Kranjska Čebelica“ je bila za nas Slovence velike koristi. V onih časih namreč so bili slovenski pesniki potihnil, in prihajali so na svetlo le učeni spisi in slovenske slovnice. „Kranjska Čebelica“ pa je tedànje pesnike slovenske vzbudila in združila, da so se jeli glasiti in tekmovati v njej. Mej marljivimi sodelavci „Kranjske Čebelice“ imenujem le užé znanega vam Miho Kastelca, doktorja Jakoba Zupana, Blaža Potočnika, Urbana Jarnika; pa sodelovali so pri njej še drugi slovenski pesniki.

V „Kranjski Čebelici“ so se smeli slovenski pesniki prosto gibati, t. j. vsak je slobodno opeval to, kar mu je velelo njegovo občutno srce. Vsled tega pa se je bilo slovensko pesništvo jako lepo razcveto in navdušenje za miloglasno slovenščino oživilo. Tudi je „Kranjska Čebelica“ pospeševala, da smo se Slovani spoznali drug z drugim, ker je vzprejemala prevode iz drugih slovanskih jezikov. A tudi lepe slovenske národne pesni je prinašala „Čebelica“. Posebno veljavo pa je zadobila še zato, ker je v njej priobčeval svoje prekrasne pesni Fran Preširen, najslavnejši vseh dozdanjih slovenskih pesnikov; on je slovensko pesništvo nekako veselo prerodil in obogatil. O njem bomo več slišali v naslednjem sestavku.

Zares hvaležni moramo biti možém, ki so nam oživali „Kranjsko Čebelico“, in osobito Mihi Kastelcu, ki je bil prevzel njeno uredništvo!

Fran Preširen.

(Glej 39. berilno vajo: „Izreki“.)

Vseh slovenskih pesnikov najslavnejši je bil in je dr. Fran Preširen. Rodil se je v dan 3. decembra 1800. l. v Vrbi blizu Bleda na Gorenjskem. Njegov oče Šimen je bil priprost kmet in ribič. Imel je osmero otrok (3 sine in 5 hčerá); izmej sinov je bil naš Fran najstarij. Ko dorase za šolo, pošlje ga oče najprej v šolo v Kranj, a

potem v Ribnico, kjer je bival Francetov strijc, dekan. Francek se je kaj dobro učil, takó celó, da je vsako leto bil v „zlate bukve“ vpisan in radi pridnosti obdarovan. Prebrisani deček, ki je videl užé toliko prirodnih lepot v rojstnem mu kraji na Gorenjskem, prisluskoval je v Ribnici pridno, kadar so se menili krepkogovorni in šegavi Ribničanje. In tako se je bil navzel tudi Ribniške šegavosti, katera mu je ostala do poznejih let. Dovršivši Ribniško učenje pride na gimnazijo v Ljubljano, kjer je bil zmerom odličen dijak. Učil je tudi druge po hišah in si s tem služil marsikak krajcar, da je lože shajal. Učil se je pa tudi sam zá-se mnogo, a ne toliko za šolo, nego za življenje. Prav marljivo se je lotil kot dijak v Ljubljani preučevanja različnih jezikov, navlasti romanskih (talijanščine, francoščine, španjščine). Po dokončanem gimnaziji otide na Dunaj, da bi se na tamkajšnji visoki šoli izučil pravníštva, ker hotel je postati jezičen doktor. Tù je imel priložnost, naučiti se več slovanskih jezikov, pečaje se mnogo z različnimi Slovani. V dan 27. marcija 1828. l. postane doktor in se vrne v Ljubljano, kjer dobí cesarsko službo. A kmalu sam popusti to službo ter vstopi v pisarno Ljubljanskega jezičnega doktorja Chrobata za pomočnika. L. 1847. se preseli v Kranj, kjer odprè lastno svojo pisarnico. Tù začnè bolehati. Skrbno je za-nj skrbela in mu stregla sestra njegova; a vse ni nič pomagalo. Prihajalo mu je zmerom hujše. Naposled se uleže in po trinajsttedenski bolezni previden s sv. zakramenti za umirajoče umrè v dan 8. februvarja 1849. l. v naročji drage mu sestre. Zavedal se je do zadnjega vzdihá. „Kmalu bo treba pred sodbo iti“, zaječal je malo pred smrtjo; a zadnje njegove besede so bile: „Vzdignite me, zadušiti me hoče!“ . . .

Fran Preširen je umrl veliko prerano — 48 let star. Sè smrtjo njegovo je zatonila najlepša zvezda, katera je svetila na slovenskem nebesi! Do zdaj ni ga bilo pesnika, kateri bi znal takó v srce segajoče pesni peti, kakor Fran Preširen! Njega po pravici zovemo mojstra, kralja slovenskim pevcem! Preširnové pesni so se razširile po vsi Sloveniji, pač zato, ker so lahko umljive in dopadljive tudi priprostemu Slovincu! V našem berilu nahajamo velekrasno Preširnovó pesen „Spominjaj se smrti!“

Zgodaj užé vzbudil se je Preširnov pesniški duh. Kot dijak na gimnaziji v Ljubljani poskušal je Preširen zapeti svoje prve pesni. Vender še le l. 1830. je pričel polagoma objavljati več svojih pesni in to v „Kranjski Čebelici“. Pozneje je tudi po drugih listih priobčeval svoje pesni, a l. 1847. jih objavi v Ljubljani v posebni knjigi z naslovom: „Poezije doktorja Franceta Preširna“. L. 1866. sta Jurčič in Stritar v Ljubljani iz nova izdala „Pesmi Franceta Preširna“, dodavši zbirki še nekaj do takrat nenatisnjenih pesni Preširnovih. To drugo izdanje je posebno imenično zato, ker ima na prvih 48tih stranéh izvrstni spis g. Stritarja „Preširnovó življenje in Preširnové poezije“. Po tem spisu smo Slovenci še-le spoznali, kakó izboren pesnik je Preširen! Ne pred njim, ne za njim ni nikdo tako vzgledno - krasnih pesni zlagal, kakor Preširen! Zato ga lahko imenujemo preustrojevalca, stvarnika slovenskega pesništva! Njegovemu vzgledu so sledili vsi odlični poznejši pesniki. Vrli učenci Preširnovi so n. pr. Stritar, Jenko, Levstik i. dr., in zatorej je Preširnova zasluga, da jih imamo!

Pokojni Preširen je bil učen doktor in navdušen Slovan. On je iskreno ljubil slovensko svojo domovino, in žalila ga je v dnu srca njena nesreča. Njej je posvetil vse svoje moči; za njo je delal neumorno vse svoje življenje. Lepa, čista slovenščina bila mu je zeló pri srci; za njo se je vedno krepko potegoval. Sam je z vzgledom kazal, kakó jo je pisati. Beseda v njegovih pesnih je pravilna, čista, gladka, lepó in národno se glaseča!

Kot človek je bil Preširen preblaga duša. Imel je mehko srce, ter hudo ga je ranjevala nesreča njegovega sobrata! Tudi otrokom je bil velik prijatelj. Rad jim je

dajal sadja ali kaj tacega, česar si želi otroško srce. Zato so ga pa tudi otroci neizrečeno radi imeli. V Kranji so hodili kakor verne ovčice za njim proseč: „Gospod doktor, ali nam bote dali fig?“ Obče je znana Preširnova poštenost, odkritosrčnost in nenavadna milosrčnost. Sam je živel v prav skromnih razmerah; navzlic temu ni šel berač od njegove hiše, da ne bi mu dal par krajcarjev! Pravijo, da je imel nekdanj le dve srajci; a vender daruje eno beraču, ki ga je milo prosil „jedne srajce“. Ali ni to lep dokaz milega srca Preširnovega?

In vender ta velezaslužni, blagi mož ni bil srečen! Prezirali so ga, mnoga krivica se mu je dogajala, žalost in britkost ste napolnjevali občutljivo njegovo srce! Posebno zapuščenega se je čutil na svetu, ko sta mu umrla najboljša prijatelja (Čop in Smolè), katera edina sta ga popolnoma umela ter ž njim delila žalost in veselje! Od tedaj ni ga videl nihče več veselega! Tudi lep vzgled, kakó iskreno in zvesto je Preširen ljubil svoje prijatelje!

Preširen je pokopan na pokopališči v Kranji. Njegovi čestitelji so mu postavili užé 1852. l. lep spominek na grob. A l. 1872. so nekateri vrli Slovenci vzdali v rojstno hišo njegovo spominsko pločo, na kateri je čitati, da „v tej hiši se je rodil dr. Fr. Preširen, 3. dec. l. 1800.“

A tudi mi, ljubi otroci, slavimo Preširnov spomin! Posnemajmo izbornega pesnika v domoljubnosti, blagosrčnosti ter v trudoljubivosti!

Gregor Krek.

(Glej 43. berilno vajo: „Večer“.)

Gregor Krek se je rodil kot sin priprostih kmetijskih starišev v dan 8. marcija 1840. l. v Čateni v Javorski župniji na Gorenjskem. V ljudsko šolo je hodil v Škofji Loki, a v gimnazijo v Ljubljani. Izvršivši 1860. l. latinske šole, otide na Dunaj, kjer se je na tamošnji visoki šoli učil jezikoznanstva, posebno slovanskega. L. 1864. postane doktor, a 1865. l. profesor v tej stroki. Na to je dobil učiteljsko službo v Gradci na realki, a ob enem je poučeval tudi na tamošnjem vseučilišči slovansko jezikoslovje. L. 1875. je bil povišan v rednega profesorja na Graškem vseučilišči, kjer marljivo deluje še danes.

Gregor Krek je v mladostnih letih mnogo pesnikoval. Kot gimnazijalec je priobčeval svoje pesnice v „Novicah“ in „Glasniku“; a jedva končavši gimnazijo priobči v posebni knjigi svoje „Poezije“ (pesni). To se je godilo 1860. l. v Ljubljani. L. 1863. pa je objavil obširno pripovedno pesen: „Na sveti večer o polnoči“. Še veliko uspešneje, kakor s pesništvom, deloval je G. Krek in še deluje na polji slovanskega jezikoznanstva. Spisal je v nemškem jeziku več učenih jezikoslovnih knjig, vsled katerih je njegovo imé daleč na okrog zaslovelo ter mu častno zdanjo službo pridobilo. Ivrtsten je tudi njegov slovenski spis: „Nekoliko opazek o izdaji slovenskih národnih pesnij“, kateri je objavil 1873. l. V novejem času sodeluje pridno pri listu „Kresu“, v katerem priobčuje znamenite jezikoznanske razprave. Kraj vsega tega je Gregor Krek izboren domoljub, prijatelj in podpornik slovenski mladini.

„Glasnik“.

(Glej 48. berilno vajo: „Kedó?“)

„Glasnik“ je bil lepoznanstveni list, podoben denšnjemu „Zvonu“. Izhajal je od 1858. l. v Celovci; urednik mu je bil za naš národ velezaslužni, užé znani vam Anton

Janežič. „Glasnik“ je prinašal pesni, povesti, slovniške razprave, naravoznanske članke, ocene različnih del i. t. d. Znameniti njegovi sodelalci so bili: užé znani vam Valjavec, Cegnar, Jenko, Krek, Erjavec, Stritar in dr. „Glasnik“ je izhajal 10 let, in je jako koristil našemu národu!

Valentin Vodnik.

(Glej 64. berilno vajo: „Avstrija za vse“.)

Začetnik umetnemu slovenskemu pesništvu, Valentin Vodnik, porodil se je v dan 3. februarja 1758. l. v Gornji Šiški blizu Ljubljane. Stariši so mu bili priprosti kmetje. Devet let star popusti, kakor sam piše, „igre, luže in drsanje po mlakah“, ter pride v šolo v Novomesto, kjer mu je bival stric Marcel Vodnik, ki je bil frančiškan le-tam. L. 1770. napoti se Valentin Vodnik v Ljubljano, da se uči na tamošnji gimnaziji. Dognavši šest latinskih šol vstopi v samostan k frančiškanom, kjer je tudi „novo mašo bral“. A 1784. l. pošlje ga Ljubljanski škof iz samostana „duše past“. Služboval je kot duhovnik na Gorenjskem in Dolenjskem. Njegovi prijatelji pa so se mnogo trudili, da bi mu pridobili službo v Ljubljani, in res se jim posreči: Valentin Vodnik pride 1796. l. za duhovnika k sv. Jakobu v Ljubljano. L. 1797. ga imenujejo učiteljem pesništva na latinskih šolah v Ljubljani. L. 1809. so pridri Francozi v Avstrijo; pridobili so si Koroško, Kranjsko, Primorsko in Dalmacijo, ter iz teh dežel osnovali „Ilirijo“. Glavno mesto Iliriji je bila — Ljubljana. Vodnika so Francozi radi imeli, ker jim je bil prijazen ter je dobro govoril francoski. Zato so ga imenovali ravnateljem različnim šolam, srednjim in nižjim. A le kratko časa so gospodovali Francozi v Iliriji. L. 1813. bili so izpodeni iz naših deželá, katere je Avstrija zopet pridobila. Vodnik je bil potem le še učitelj laškega jezika na Ljubljanski gimnaziji, za kar je dobival silno pičlo plačilo. A Vodnik je potrpežljivo prenašal svojo osodo. Ta čas je mnogo poučeval po hišah v Ljubljani, da bi se lože preživel; potreti ni mogla trpka ta nesreča za národ slovenski gorečega možá. Delal je tudi v teh bridkih urah vztrajno v blagor slovenskemu národu! Toda ni dolgo živel potem. Umrle je 8. januarja 1819. l. v veliki bēdi nagle smrti. — Vodnik je pokopan pri sv. Krištofu na Ljubljanskem pokopališči. Prijatelji njegovi so mu postavili dostojen spomenik na grob z latinskim napisom, a dvajset let pozneje so mu Slovenci omislili nagrobnik sè slovenskim napisom.

Vodnik je bil jako delaven slovensk pesnik in pisatelj. Njega imenujemo „prvega pesnika“, ne v tem pomenu, da bi bil najboljši pesnik pri nas, saj vam je znano, da častno to mesto zavzema dr. Fr. Preširen! A Vodnika imenujemo prvega slovenskega pesnika zató, ker je prvi znani umetni pesnik, ki je zlagal posvetne pesni, katere so v istini kaj vredne. Iz dóbe pred Vodnikom so se nam ohranile največ le mnoge slov. národne pesni, o katerih tedaj ne znamo, kdo jih je zložil. Da se nam je pa prvi znani slovenski pesnik — Valentin Vodnik — vzbudil, zató gré največa zasluga Marku Pohlinu, s kojim je Vodnik občeval užé kot dijak na nižji gimnaziji. Bil je to slovensk redovnik (Avguštinec), porojen 1735. l. v Ljubljani. Ni bil sicer dober pisatelj, a vrl slovensk narodnjak, ki je v mladem Vodniku vzbudil ljubezen do slovenskega jezika in národa. Izdaval je Pohlin knjižico „Pisanice“, v koje je tudi Vodnik pošiljal vsled Pohlinovega nagovarjanja svoje pesni. Zgodaj užé poskusil se je Vodnik na pesniškem polji. Kot 15letni mladenič se je užé oglasil s pesnijo „Zadovoljni Kranjec“. V našem berilu nahajamo njegovo pesen: „Na moje rojake“ in „Sraka in mlade“. Obče znana je tudi Vodnikova pesen: „Moj spominek“, posebno pa „Ilirija oživ-

ljena“, katera se smatra za najlepšo in najnavdušenejšo Vodnikovo pesen! Svoje „Pesni za poskušnjo“ je priobčil Vodnik 1806. l., a tri leta pozneje „Pesmi brambovske, katere so se popevale po Kranjskem za časa francoskih vojen. L. 1840. sta izdala Preširen in njegov prijatelj Smolé zbrane Vodnikove pesni, in sicer tudi one, koje je bil zapustil pokojnik v rokopisu; a 1869. l. jih je po „Matici Slovenski“ v Ljubljani iz nova priobčil Fran Levstik, in ta Levstikova izdava je veliko boljše urejena od drugih.

A ne le kot pesnik, tudi kot pisatelj se nam kaže Vodnik silno marljivega možá. L. 1795. je jel izdovati „Veliko pratiko“ (prva Vodnikova knjiga). Hodila je na svetlo tri leta. Izdaval jo je na svèt iskrenega mu prijatelja in svetovalca barona Žige Zojsa, s katerim učenim bogatašem se je bil seznanil in poprijateljil za časa svojega službovanja v Koprivniku (v Bohinji na Gorenjskem). Prinašala je Vodnikova „Velika pratika“ vrhu navadnega koledarja različne potopise, kratkočasnice in pesnice. Napisal nam je tudi celo vrsto knjig in drugih spisov, od katerih vam le nekoliko omenim. L. 1811. je objavil „Pismenost ali gramatiko za ljudske šole“. Bila je to prva slovenska slovnica, katera se je vpeljala v šole. Istega leta pride na svetlo Vodnikov „Krščanski nauk za ilirske dežele“, dalje l. 1812. „Abeceda za prve šole“ in dr. Izvrstna je njegova nemški pisana „Zgodovina Kranjskega, Goriškega in Trsta“, katera je prišla na svetlo užé 1807. l. in ki se je malo ne 40 let rabila kot šolska knjiga po naših srednjih šolah. Mnogo prej pa se je bil Vodnik poskusil na časnikarskem polji. Izdovati je bil namreč počel l. 1797. „Ljubljanske Novice“, časnik, ki je prvi dve leti izhajal po dvakrat na teden, naslednji dve leti pa le enkrat na teden. Časnik le-ta je mnogo koristil v probujo in napredek Slovencev, akopram je izhajal le štiri leta in ni bil pisan prav v gladkem jeziku. Najimnitnejše Vodnikovo delo pa je: „Nemško-slovenski-latinski slovar“, ki ga je zapustil v rokopisu. Ta slovar je izšel še-le 1860. l. in sicer brez latinskega dela na stroške takratnega škofa Ljubljanskega g. Wolfa. Uredil ga je Cigale, c. kr. uradnik pri ministertvu na Dunaji. Ta slovar je Vodnika stal ogromno truda. Za-nj je nabiral marljivo mnogo let besede po Slovenskem; v tem poslu so mu tudi njegovi prijatelji pomagali. Ta slovar je obče znan po Slovenskem z imenom „Wolfov slovar“ in nadejati se je, da nam kmalu izide njegov slovensko-nemški del, katerega užé prireja spreten slovenski profesor. Poleg vsega tega imamo od Vodnika še mnogo drugih drobnih spisov. K najboljšim izdelkom v slovenskem pesništvu pa spadajo Vodnikove basni, naučne povesti iz živalskega živjenja.

Takó je tedaj deloval Valentin Vodnik v blagor toliko ljubljenege mu národa slovenskega! A kraj tega se je tudi sam čedalje bolj izobraževal. Pridno se je bavil z jezikoznanjem. Znal je poleg svojega materinega slovenskega jezika tudi nemški, latinski, grški, italijanski, francoski in tudi nekaj slovanskih narečij. Pečal se je pa tudi z drugimi védami, takó z rastlinstvom, z rudinstvom, s poznavanjem starega denarja itd. Vodnik nam je torej lahko v vzgled pridnega človeka. A tudi v drugih ozirih se lahko vzgledujemo po njem! Bil je dober, vesel, odkritosrčen človek, učencem blag učitelj, spodbujajoč jih k poštenosti, pridnosti in rodoljubnosti! Vse ga je imelo rado in spoštovalo kot človeka in duhovnika! Vodnik se je vse svoje življenje trudil za slovenščino in sam je pisal: „Vselej sem želel kranjski jezik čeden narediti!“ Poslušal je marljivo, kakó priprosti národ govori ter dobre besede izmej národa vpeljal v književni jezik. A učil se je tudi od starejših dobrih pisateljev; oziral se je mnogo na staro-slovenščino in na druga slovanska narečja. Na podlogi vsega tega je likal in čistil slovenščino! Tudi je marljivo nabiral lepe, národne pesni ter na podlogi le-teh skušal zlagati druge umetne pesni!

Vodnik je bil slovenskemu národu res vodnik! Njegovi, po večem nadarjeni učenci, posnemajoči priljubljenega jim učitelja, jeli so vsled njegovega prigovarjanja pisati in delati za národ. Na tak način je vzbudil bil Vodnik kaj živahno delovanje za našo milo národno stvar, in zato se ž njim začénja tudi nova dôba v našega slovstva zgodovini!

Da tacega možá hvaležni národ slovenski ni pozabil in nikdar pozabil ne bode, umevno je samo po sebi! Užé 1858. l. o svečnici se je v Ljubljani obhajala kaj slovesno stoletnica Vodnikovega rojstva; 1859. l. pa se je priobčil „Vodnikov Spominek“, knjiga, katera obsega Vodnikovo podobo in nadroben popis življenja tega za národ zaslužnega možá. Mnogi pesniki so v pesnicah slavili Vodnikovo imé; a tudi po vsem Slovenskem se vsako leto napravljajo „besede“ in „veselice“ Vodniku v čast in slavo!

J. Podmilšak in J. Jesenko.

(Glej 76. berilno vajo: „Burja, zameti in plazovi v Alpah“.)

Ta spis je posnet po Jože-tu Podmilšaku in Janezu Jesenku. Ob kratkem vam povem nekaj o vrlih teh dveh možéh.

Jože Podmilšak se je rodil v dan 25. marcija 1845. l. v Krašinj, tri ure od mesta Kamenika. Bil je sin priprostih kmetskih starišev. Učil se je najprej v domači šoli, potem je prišel na Ljubljansko normalko (mestno ljudsko šolo), ter na to vstopil na gimnazijo v Ljubljani. Ko je bil Podmilšak še dijak na Ljubljanski gimnaziji, vzamejo ga v vojake. Tožnim srcem je zapustil učenje ter je živel kot vojak v Komornu na Ogerskem, pozneje pa v Brnu na Moravskem. Decembra meseca 1870. l. dosluži vojake ter dobí službo kot trgovsk pisar v Celovci. Užé drugo leto pa pride za uradniškega pričetnika k deželnemu odboru v Ljubljano. A tudi tukaj ni ostal dolgo. L. 1872. dobí službo c. kr. brzojavnega (telegrafskega) uradnika v Trstu, kjer je potem najdlje služboval. Žalibog prične bolehati, jedva prišedši v cesarsko službo. Meseca oktobra 1874. l., idočega v službenih zadevah skozi Ljubljano, hudo napade prsna mu bolezen. Zaman je bila vsa zdravniška pomoč. V dan 24. decembra 1874. l. izdihne svojo dušo v deželni bolnici Ljubljanski.

Jože Podmilšak je bil vrlo priden slovensk pisatelj. Užé kot dijak na spodnji gimnaziji je jel marljivo pisateljevati. Poseben vpliv je na-nj imel pokojni Anton Janežič, ki ga je vedno nagovarjal, naj pridno spisuje. In v istini je Podmilšak mnogo pisal v Janežičev „Glasnik“; a Janežič mu je tudi njegove spise plačeval, ter mu je bil vedno veren svetovalec in podpornik. Jože Podmilšak je mnogo spisal. Sodeloval je pri „Glasniku“, pozneje pri listu „Besedniku“ in „Zori“; a vrhu tega je mnogo lepih povesti in naučnih sestavkov napisal za družbo sv. Mohora. Ni sicer navadno pisal s pravim svojim imenom, nego prideli si je bil pisateljsko ime „Andrejčkov Jože“, to pa zato, ker mu je bil oče Andrej. In kateri Slovenec, ki bere bukve družbe sv. Mohora, ne pozná Andrejčkovega Jože-ta? Saj je pokojnik spisal za to družbo vrsto ličnih povesti in poučnih sestavkov; naj vam le omenim njegove: „Lepe pesni glas, seže v deveto vas“; „Vseh svetnikov dan“; „Tolažba na smrtni postelji“; „Amerika, ali povsod dobro, domá najboljše“; „Žalost in veselje“ in dr. Pa tudi v Janežičevem „Cvetniku“ nahajamo vse polno lepih Podmilšakovih sestavkov. Poskušal se je časih tudi kot pesnik in nam v nekdanjem „Glasniku“ priobčil pesnice: „Moj dom“, „Slovo“, „Nočni požar“ in dr.

Jože Podmilšak nam je lahko v vzgled pridnega mladega možá! On je delal neutrudno ljubljenemu našemu národu v blagor. Užé kot dijak se je rad učil tudi ne-

šolskim predmetom, posebno češkemu in poljskemu jeziku. Iz češčine je kasneje mnogo-kako lepo povest preložil na slovenski jezik. Pisal je silno umljivo in po domače, zato tudi naš kmet rad prebira njegove spise, kateri mu jako ugajajo.

Podmilšak je umrl mnogo prerano, neizpolnivši niti 30. leta! Vender v tej kratki dôbi se je pri našem národu toliko prikupil, da mu je zagotovljen trajen spomin!

A o Janezu Jesenku vam tudi moram nekoliko povedati! Vrli mož še živí, in je zdaj profesor na gimnaziji v Trstu. Janez Jesenko se je rodil 1838. l. v Poljanah na Gorenjskem; on je učen mož, izvrsten zgodovinar in zemljepisec, spreten pisatelj slovenski ter zná mnogo jezikov. Spisal nam je več izbornih šolskih knjig, katere se rabijo po naših srednjih šolah (gimnazijah, realkah in učiteljskih). Naj vam omenim le njegovo „Zemljepisno Začetnico“, „Občni Zemljepis“ in „Občno Zgodovino za srednje šole“. Prevel nam je tudi iz angleščine nekoje lepe povesti, ter sodeluje v slednjem času pri listu „Zvonu“. V njem nam je 1881. l. priobčil jako zanimivo in učeno razpravo: „O zemeljskih potresih“. O rodoljubnem gospodu profesorji nam je, če Bog dá, še mnogo lepega pričakovati!

Lovro Pintar.

(Glej 79. berilno vajo: „Lov na divje koze“.)

Lovro Pintar se je rodil pri Sv. Tomaži v Selški župniji nad Škofjo Loko na Gorenjskem 1814. l. Ljudsko šolo je izvršil v Škofji Loki, spodnjo gimnazijo v Karlovcu na Hrvatskem, a zgornjo gimnazijo v Ljubljani. Na to se odloči za duhovski stan ter vstopi v bogoslovnico Ljubljansko. Posvečen v mašnika služboval je kot kaplan na Gorenjskem in Dolenjskem; a naposled je župnikoval v Zalem logu pri Železnikih in na Breznici pri Radovljici. Umrl je 1876. l. kot župnik v pokoji v Preddvoru, v kraji, kjer je užé svoj čas kaplanoval.

Pokojni Lovro Pintar je bil velik prijatelj kmetijstva, šolski mladini in ljudskim učiteljem. Posebno rad se je pečal sè sadjerejo ter je navlasti v „Novicah“ priobčil mnogo poučnih sèstavkov. Tudi v „Učiteljskem Tovarišu“ je pisal o sadjarstvu. Spisal je več lepih molitvenih knjig, n. pr.: „Nebeške iskrice“, „Marija Devica“ i. dr. Bil je izvrsten narodnják, goreč dušni pastir, vesel družbenik ter gostoljuben gospod. Pri svojih župljanih je užival splošno zaupanje, také celó, da je bil voljen za deželnega in državnega poslanca!

Schiller.

(Glej 80. berilno vajo: „Lovec“.)

Pričujočo pesen je po nemški Schillerjevi poslovenil užé znani vam Fr. Cegnar. Friderik Schiller (izgovori Šiler) je bil preslaven nemški pesnik, porojen v dan 10. novembra 1759. l. v Marbachu na Virtsenberškem (na Nemškem). Njegov oče je bil virtsenberšk stotnik. Friderik Schiller se je izučil zdravilstva, vender je vselej mnogo več veselja kazal do pesnikovanja in pisateljavanja. Podal je Nemcem mnogo prekrasnih umotvorov, s katerimi si je pridobil neminljivo slavo. Nekateri njegovi pesniški izdelki so se iz nemščine preložili v mnoge druge jezike. Tudi nam Slovencem sta jih nekoliko poslovenila znana vam pesnika Koseski in Cegnar. Takó n. pr. je Koseski poslovenil Schiller-jevo „Devico Orleansko“ in „Pesen o zvonu“; a Cegnar „Marija Stuvart“, „Viljelm Tell“ in „Valenštajn“, prekrasna dela nemškega veleuma! A tudi v našem berilci nahajamo nekaj poslovenjenih Schiller-jevih pesnij; také n. pr.: „Slovo“ (str. 91), „Domovina“ (str. 110), „Korist ognja“ (str. 112) i. t. d.

Friderik Schiller ni dolgo živel. Prsna bolezen je naredila konec občudovanemu pesniku v dan 9. maja 1805. l. v Weimar-u na Nemškem v 46. l. njegove dôle. Pomnite še to, da je bil Schiller sovremenik našemu Vodniku, t. j. živel je z Vodnikom ob enem in istem času.

Josip Jurčič.

(Glej 84. berilno vajo: „Rudar“.)

Odličen slovenski pisatelj je bil Josip Jurčič. Rodil se je v dan 4. marcija 1844. l. na Muljavi pri Zatičini na Dolenjskem (na Kranjskem) kot sin ubožnih kmetjskih starišev. V gimnazijalne šole je hodil v Ljubljani; potem se je učil na Dunajskem vseučilišči jezikoslovja in pravnštva. A kmalu se loti poklica, za kateri je bil najbolj ustvarjen — namreč pisateljvanja. V slednjem času je živel v Ljubljani kot glavni urednik „Slovenskega Národa“, lista dnevnika. Umril je po daljšem bolehanji v dan 3. maja 1881. l. v Ljubljani.

Josipa Jurčiča imenujemo po pravici mojstra slovenskim pripovednikom. Do zdaj je bilo še malo Slovencev, ki bi bili znali takó priprosto in vender takó lepo pisati, kakor Josip Jurčič! — Začel je zgodaj pisateljvati. Užé kot sedmošolec na Ljubljanski gimnaziji je spisal povest „Jurij Kozjak“, katero je izdala družba sv. Mohora 1864. l. Budnik in podpornik Jurčičev je bil blagi pokojni Anton Janežič. On je nadarjenega Josipa denarstveno podpiral; dajal mu je dobrih svetov ter mu prigovarjal, kaj in kakó naj piše. Zató vidimo, s koliko marljivostjo je Jurčič sodeloval pri Janežičevem „Glasniku“ užé 1864. l.

Od tedaj nam je Jurčič spisal mnogo pripovednih knjig, ki so pravi biseri v našem književstvu. V družbi sè Stritarjem je izdal „Mladiko“, knjigo polno lepih pesni in povesti nekaterih nadarjenih slovenskih pisateljev. Sam pa nam je ustanovil „Slovensko knjižnico“, zbirko povesti, izvirno slovenskih ali na slovenski jezik preloženih. Te povesti je spisoval ali sam, ali so mu jih pošiljali v natis drugi pisatelji slovenski. Pisal je tudi romane. „A kaj so — romani?“ — porečete. Romani so neka posebna vrsta povesti, v katerih se nam kake zgodbe na dolgo in široko pripovedujejo, kakor da bi se — če tudi so umišljene — resnično godile. V teh povestih občudujemo spretno peró Jurčičevo. Kakó mično je znal opisovati domače šege in navade In kaj pa še čisti ta gladkotekoči jezik!

A tudi na pesniškem polji se je poskušal pokojni Jurčič! V „Slovenski Vili“, zabavni knjigi, katero je izdal 1865. l., priobčil nam je nekatere svoje pripovedne pesni; in tudi v našem Berilu se nahaja na strani 241. dokaj lepa Jurčičeva pripovedna pesen „Junakov grob“. Visoko se ceni njegova žaloigra „Tugomer“, katero je izdal 1876. l. po „Slovenski knjižnici“. Kot časnikar je bil silno delaven in pravičen. Priobčeval je v svojem listu („Slov. Národu“) važne članke ter se zmerom neustrašeno boril za naše národne pravice!

A koliko družega je še spisal nadarjeni ta pisatelj! Odveč bi bilo vse to vam tukaj pripovedovati!

Josip Jurčič je bil navdušen Slovan, blag in značajan mož. V mnogoštevilno slovanstvo je stavil zmerom vse svoje nádeje; priučil se je bil skoro vsem slovanskim jezikom ter delal je neumorno „od ranega jutra do poznega večera“, pisoč vedno lepe povesti ali národ v vznesenih besedah drameč in spodbujajoč! Izdajalca svojega národa, nemarneža v národnem obziru, je zaničeval ter vedno mu je bilo na tem, da bi koristil in oslavil dragi mu národ slovenski, kateremu je bil udan z vsem srcem! Svoje

starše je ljubil z vso gorečnostjo otroške ljubezni ter skrbel je za-nje do konca dni, kakor to dela blag in dober sin!

Žal, da nam je ta vrli mož veliko prerano umrl, še-le 37 let star! Neutrudno delovanje Jurčičevo nakopalo mu je neozdravno bolezen. Zastonj je ubogi mož iskal zopet zdravja v milem podnebju, v Gorici in Benetkah. Bilo je prepozno! Še na smrtni postelji se je ljubeznipolen spominjal svojega národa; rad bi bil še živel, le, da bi mogel še koristiti ubogemu národu slovenskemu, za kateri je, kakor se mu je zdelo, „premalo storil“!

Koliko rodoljubje tiči v teh besedah! Predragi moj! Po Jurčiči se lahko vzgledujemo vsi Slovenci, navlasti pa ti, slovenska mladina! Spoštuj tudi ti, kakor on, svoje starše; prešinjena bodi svete domovinske ljubezni, ter vse žive dni hrani v dnu srca pomenljive besede, katere je pokojni Jurčič pisal v svojem „Tugomeru“:

Tvrđ bodi, neizprósen, mož jeklén,
Kadár braniti je česti in pravde
Národu in jeziku svojemu! . . . .

Národ slovenski je in bode Jurčiču vedno hvaležen. Postavil je prvaku slovenskih pisateljev lep spomenik na grob; a v dan 15. avg. 1882. l. se je vršila velika národna slavnost na Muljavi pri Zatičini, kjer se je na Jurčičevem rojstvenem domu vzdala in odkrila spominska ploča s tem napisom: „V tej hiši je bil porojen v dan 4. marcija 1844. l. Josip Jurčič, pesnik in pisatelj slovenski. Postavil hvaležni národ 15. avg. 1882. l.“

Baš tega leta (1882.) so se jeli izdavatí tudi „Josipa Jurčiča zbrani spisi“, katerih je dosihmal izišlo užé nekaj zvezkov. — Po prerano umrlem Jurčiči toguje národ, in po pravici, saj redko so sejani tako odlični pisatelji in rodoljubi, kakeršen je bil pokojnik! Po pravici mu torej poje Boris Miran:

„Tvoj spomin níkdar ne mine,
Hvaležen bode večno ti Slovén;
Zapísan v zlato knjigo domovine
Ti svetiš poleg prvih se imén;
Nevénljiv venec glavo ti obdava,
A mi hvaležno te slavimo: Slava!“

L. Toman.

(Glej 86. berilno vajo: „Cirkniško jezero“.)

Vzgleđ pravega rodoljuba je bil Lovro Toman. Rodil se je v dan 10. avgusta 1827. l. v Kamnigoricí na Gorenjskem. Latinske šole je izvršil v Ljubljani ter potem odšel na Dunaj, pravoznanstva se učít. L. 1852. dobí doktorski naslov in na to stopi v državno službo v Ljubljani. Kasneje je odvetnikoval v Radovljici in v Ljubljani. Bil je tudi deželni in državni poslanec. Ko se je 1870. l. mudil na Dunaji kot državni poslanec, napala ga je huda bolezen, kateri je tudi podlegel v dan 14. avgusta istega leta v Rodaunu, ne daleč od Dunaja.

Ves národ slovenski je žaloval po vrlem tem moží! In po pravici, saj je bil Lovro Toman neustrašen boritelj za pravice Slovencev, in pomagal je iskreno ljubljenu národu duševno in gmotno, kolikor mu je bilo mogoče! Lovro Toman nam je ustanovil velekoristno društvo „Slovenska Matica“ v Ljubljani, ki pošilja vsako leto prav lepih slovenskih knjig mej svet. To društvo je bilo blazemu pokojniku také pri srci, da mu je pozneje volil 10.000 gld.; a dramatičnemu društvu v Ljubljani, ki nam oskrbuje primerne slovenske gledališke igre, zapustil je 1000 gld.

Tomana spoštujemo pa tudi kot spretnega slovenskega pesnika. Zgodaj užé je po časopisih priobčeval svoje pesni; a 1848. l. izdá za slovensko reč navdušeni mladenič svoje pesni v posebni knjigi z naslovom „Glasi domorodni“. Te pesni nam kažejo nadarjenega pesnika, polnega goreče navdušenosti za slovensko domovino; jezik jim je gladkotekoč in lepo zvoneč.

Po smrti Tomanovi je „Slovenska Matica“ v Ljubljani iz hvaležnosti do pokojnika objavila 1876. l. knjigo z naslovom: „dr. Lovro Toman“, v kateri so se priobčile pesni, katere je pozneje zložil in zapustil umrli pesnik. Poleg tega ima knjiga dobro zadeto podobo Tomanovo in opis njegovega življenja in delovanja, katerega je oskrbel znani vam Andrej Praprotnik. Tudi v našem Berilu nahajamo na strani 264. (vrhu pričujoče) lepo pesen Tomanovo: „Človek brez domoljubja“; a v IV. Berilu je na strani 14. natisnjena njegova pesen: „Gorjé, gorjé!“

(Konečno vam tù pokažem še sliko tega vrlega Slovenca. Hranite mu blag spomin!)

Dr. J. Mencinger.

(Glej 87. berilno vajo: „Bohinjsko jezero“.)

Ivan Mencinger se je rodil v dan 26. marcija 1838. l. v Bistriški župniji v Bohinji. Učil se je najprej na Bistrici, potem je prišel v šolo v Ljubljano, a od tod na Dunaj in v Gradec; v slednjih dveh mestih se je učil pravoznanstva. L. 1864. postane doktor prava, ter je služboval potem kot odvetniški pričetnik v Brežicah na Štajerskem in v Ljubljani. L. 1871. postane samostalen odvetnik v Kranji, odkodar se čez leto dnij preseli v Krško, kjer biva še zdaj kot odvetnik in kmetovalec.

Doktor Ivan Mencinger je spreten pisatelj slovenski. Užé kot osemnajstletni mladenič je jel pisateljvati ter mnogo pisal v „Novice“, Janežičev „Glasnik“ in v „Slovenski Narod“. Zadnja leta sodeluje tudi pri „Ljubljanskem Zvonu“. V njem je priobčil 1881. l. delo: „Mešana gospoda“, a 1883. l.: „Ajdovski gradec“.

Krstnik.*)

(Glej 105. berilno vajo: „Avstrija moja“.)

Splošno se misli, da je to pesen zložil Janko (Janez) Krstnik **Kersnik**, izborni pesnik in pisatelj slovenski, kateri je v prejšnjih letih imel navado, da je svoje pesni priobčeval z latinskim podpisom „Baptista“, kar znači toliko kakor slovenski „Krstnik“. Vender, da je ta misel očitna pomota, hočem vam tù dokazati!

Pesni, katere se nahajajo v naših berilih s podpisom „Krstnik“, prevel je bil iz nemščine pokojni učitelj Franjo Končan (o katerem bomo tudi še govorili), in to za šolsko pesmarico „Slavček“, ki jo je izdal c. kr. učitelj glasbe, Nedvéd v Ljubljani 1879. l. Janez Krstnik Kersnik je Končan-ove pesni na željo Nedvéd-ovo le nekoliko pregledal in opilil. Ker je imel baš s to pesnijo „Avstrija moja“ in s „Telovadsko“, ki je natisnjena v IV. Berilu na strani 32., največ posla, zato je izdavatelj „Slavčkov“ podpisal pod ti dve pesni Janez Krstnik Kersnikovo imé! Iz „Slavčka“ se je potem ta pesen — kakor tudi „Telovadska“ — prenatísnila v naše Berilo, in to brez nikake podpisne promene.

*) Akopram se bode komu zdela ta razprava preobširna in prenatánčna za ljudsko šolo, priobčujem jo vender, ker utegne prav priti marsikojemu učitelju, ki se resno bavi z našega slovstva zgodovino. Ob jednom mi je čast, da izvršujem naročilo velecenjenega našega pisatelja J. Kersnika, ki mi je gledé te stvari pisal decembra meseca m. l. sledeče: „Ako bote pisali o gori omenjenih pesnih, povedati morate vsakako, da se po krivici meni pripisujejo. V tem Vam dajem prosto pooblastilo, razjasniti to zadevo“. Pis.

Kakor sem vam užé omenil, o Končanu bodemo pri drugi priliki kaj več slišali. Za danes vam nekoliko povem o Janku Krstniku Kersniku, ki je Končan-ovo to pesen dokaj lepo popravil!

Janko Kersnik se je rodil v dan 4. sept. 1852. l. na Brdu pri Podpeči na Gorenjskem. Dovršil 1870. l. latinske šole, učil se je pravoznanstva na Dunaji in potem v Gradci. L. 1874. izvrši učenje v Gradci ter dobí službo v Ljubljani, kjer ostane do 1880. l. Tega leta pa je bil imenovan beležnikom na Brdu, v rojstvenem svojem kraji, kjer še dandanes žíví.

Janko Kersnik je začel celó mlad delovati svojemu národu v korist. Užé 1866. l. je priobčeval v „Glasniku“ prve svoje pesni, torej kot jedva štirinajstletni dijak! Kasneja leta — 1870., 1877. — in 1878. priobčil je v Dunajskem „Zvonu“ mnogo lepih pesnic. Prišedši z vseučilišča, je za časa svojega bivanja v Ljubljani mnogo pisal za „Slovenski Národ“, kateremu je bil takrat urednik vrli pisatelj Josip Jurčič. Spoznavši Jurčič Kersnik-ovo spretno peró, svetoval, nagovarjal in spodbujal ga je, naj se loti pisati tudi kake povesti, romane. In Kersnik je iskrenega svojega prijatelja ubogal ter nam napisal več krajših in daljših povesti, romanov. L. 1876. je priobčil prvi svoj roman: „Na Žerinjah“, a ko je počel izhajati „Ljubljanski Zvon“, pridružil se je tudi Kersnik njega izdavateljem ter nam napisal v njem mnogo lepih povesti. Tù je 1881. l. nadaljeval in dovršil Jurčičev roman „Rokovnjači“, katerega pokojnik ni bil dokončal. L. 1882. je napisal v „Zvonu“ povest „Luterski ljudje“, 1883. l. roman „Cyclamen“ (izgovori: Ciklamen), a 1884. l. povest „Gospod Peter“. V letošnjem „Zvonu“ je pričel pisati nov roman.

Janka Kersnika smemo imenovati vrednega naslednika Jurčič-evega; od njega se nádejamo, da bode še mnogo in krepko deloval sebi in národu v slavo!

Fr. Jurkovič.

(Glej 114. berilno vajo: „Voda“.)

Fran Jurkovič se je rodil pri Sv. Križi blizu Ljutomera v dan 24. januvárja 1850. l. Svoje učenje je izvršil v Mariboru, in službuje zdaj kot nadučitelj v Šmariji pri Jelšah na Štajerskem. Za naša berila je napisal pričujoči sestavek in na strani 177. razpravo o „Sadjereji“. Jurkovič je tudi skladatelj. Uglasbil in izdal je 1882. l. „Vrtnico“ in 1883. l. „Veteransko koračnico“, muzikalna komada, ki se lepo poslušata na glasoviru.

Dr. Razlag.

(Glej 168. berilno vajo: „Hribček“.)

Doktor Radoslav Razlag se je rodil v dan 12. julija 1826. l. v Radošlavcih pri Ljutomeru na Štajerskem. Živel je kot odvetnik v Brežicah na Štajerskem in v Ljubljani, ter umrl v dan 5. junija 1880. l. v Brežicah.

Razlag je bil iskren slovenski rodoljub in izprva prijatelj slovensko-ilirskemu narečju, t. j. neka mešanica slovenščine in srbsčine, vsled katere bi se mogli Jugoslovani bolje porazumevati. V tej „mešanici“ je Razlag 1852. in 1853. l. izdal zabavni knjigi: „Zora“ in „Zvezdice“; vendar kasneje se je taki mešanici odpovedal, ter pisal gladko in čisto slovenščino. Razlag nam je napisal več pesmic, ter izdal je tudi „Pesmarico“, zbirko pesni različnih slovenskih pesnikov. Ta knjiga je prišla 1872. l. v drugem natisu na đan. — Iz te Razlag-ove pesmarice je pa natisnjena tudi naša pesnica „Hribček“.

J. Volčič.

(Glej 181. berilno vajo: „Zdravje“.)

Janez Volčič, rojen v Gabrovem blizu Škofje Loke (na Kranjskem) v dan 27. aprila 1825. l. V ljudsko šolo je hodil v Škofji Loki, v gimnazijo pa v Novem Mestu in v Ljubljani. Po dovršeni gimnaziji se posveti duhovskemu stanu, ter je bil 1849. l. v mašnika posvečen. Zdaj službuje kot župnik v Šmarjeti na Dolenjskem.

Volčič je napisal več cerkvenih pesni in pobožnih knjig. Mej slednjimi naj vam omenim le „Devetdnevnice k naši ljubi Gospe presvetega Srca“ in obširno delo: „Življenje preblažene Device in Matere in sv. Jožefa“, katero izdava družba sv. Mohora. Priobčil je tudi poučno knjigo „Vojsko in slovo žganju“ ter „Domačega zdravnika“, iz katere knjige so posnete te črtice o zdravju.

Franjo Končan.

(Glej 182. berilno vajo: „Telovadski zbor“.)

Omenil sem vam užé, da je pesni v naših berilih s podpisom „Krstnik“ zložil prav za prav Franjo Končan, ter da jih je Janez Krstnik Kersnik, le nekoliko popravil.

Franjo Končan se je rodil v Ljubljani v dan 27. januarja 1855. l. Tù je dovršil sedem latinskih šol in učiteljišče. Bil je učitelj pri sv. Antonu na Pohorji blizu štajerske Ribnice ter je umrl v dan 4. avgusta 1879. l. v Ljubljani.

Pokojni Franjo Končan je bil nadarjen pesnik slovenski. Priobčeval je svoje pesni v „Zvonu“ in v „Vrtci“; a za šolsko pesmarico „Slavček“ poslovenil je mnogo pesnic. Umrl je, žal! veliko prerano, neizpolnivši niti svojega 25. leta!

Josip Starè.

(Glej 187. berilno vajo: „Odgoja spartanske mladine“.)

Josip Starè se je rodil v dan 16. okt. 1842. l. v Ljubljani. Gimnazijo je dovršil v Reki, a visoke šole v Pragi. Zdaj je profesor na realki v Zagrebu. Mož je prejšnja leta marsikako gledališko igro preložil na slovenski jezik. V novejšem času marljivo sodeluje pri „Ljubljanskem Zvonu“. Najimenitniše njegovo delo pa je „Občna zgodovina za slovensko ljudstvo“, katero izdava po družbi sv. Mohora. Letos je prišel užé 10. snopič te knjige na svetlo.

K r o n e s.

(Glej 204. berilno vajo: „Celjski grofje“.)

Fran Krones se je porodil v dan 19. novembra 1835. l. v Ogerskem Ostrovu (Ungarisch-Ostra) na Moravskem. Zdaj je profesor na vseučilišči v Gradci, kjer predava avstrijsko zgodovino. Mož je zeló učen nemšk zgodovinski pisatelj, a tudi Slovanom pravičen, ter umé celó nekoliko slovenščine. Ob jednom je ud c. k. deželnega šolskega sveta v Gradci. Krones je 1874. l. izdal knjižico, namenjeno ljudskim šolam: „Pripovedi iz zgodovine Štajerske“, katero je na slovenski jezik preložil vrli prijatelj slovenske mladine, Ivan Lapajne, zdaj c. k. okrajni šolski nadzornik v Krškem (porojen v dan 22. februarja 1849. l. na Vojskem pri Idriji na Kranjskem). Iz omenjene knjižice je vzeta tudi pričujoča berilna vaja.

Opómnja. S tem je konec slovstveni zgodovini v III. Berilu; ostaja nam še govoriti o slovstveni zgodovini v IV. Berilu.

Četrto Berilo.

M. Cigale.

(Glej 1. berilno vajo: „Bog je“.)

Jako spreten jezikoznanec je Matija Cigale. Rodil se je v dan 2. septembra 1819. l. v Lomeh pri Idriji na Kranjskem, ter je zdaj c. k. ministerijalni tajnik na Dunaji. Bil je svoj čas urednik listu „Sloveniji“, ter nam je po različnih časopisih spisal mnogo razprav, ki pričajo, da je strokovnjak v jezikoslovju. On je tudi uredil Vodnikov „Nemško-slovenski slovar“, kateri je 1860. l. izšel za troške Ljubljanskega škofa Antona Wolfa v dveh debelih zvezkih. O tem slovarji smo užé nekaj več slišali pri razpravi o Valentinu Vodniku. — Da bi se Slovenci tudi o znanstvenih rečéh mogli dostojno izraževati, napisal nam je l. 1880. „Znanstveno terminologijo“ (izrazoslovje), kjer nahajamo potrebne slovenske znanstvene izraze. — V poslednjem času se Cigale večkrat oglasi v „Novicah“ s kako jezikoslovno razpravo.

Simon Gregorčič.

(Glej 9. berilno vajo: „Sam“.)

Mojster zdaj živečih slovenskih pesnikov je Simon Gregorčič. Narodil se je v dan 15. oktobra 1844. l. na Vrsnem, v gorski vasi, katera leži pod goro Krnom na levem bregu Soče na Primorskem. Njegovi stariši — kmetskega stanú — imeli so več otrok. Simonovega očeta, Jarneja, spoštovali so domačini užé od nekdanj zaradi njegove odločnosti in razumnosti. Ko se fantič Simon navadi od domačega kaplana nekoliko brati in pisati; pošljejo ga stariši v početne šole v Gorico. Takrat so bile te šole še nemške; lahko si je torej misliti, da je delalo to čisto slovenskemu dečku precej težav. Izvršivši osnovne šole prestopi na Goriško gimnazijo; saj njegovi stariši so ga dali iz tega namena v šolo, da bi bil duhoven. Deček Simon se je izvrstno učil; zato ga vzprejmejo v 3. gimnazijalnem razredu v „malo semenišče“, to je v Gorici zavod, kjer ubožni, pridni in nravni gimnazijalci brezplačno dobivajo hrano, stanovanje, obleko in knjige. V tem zavodu je ostal Simon, dokler ni izvršil vseh osem gimnazijalnih razredov. Izvršil jih je z odliko 1864. l. Potem ide v bogoslovnico, da se posveti duhovskemu stanu. Tudi tukaj se je prav dobro učil ter bil v dan 20. oktobra 1867. l. v mašnika posvečen. Služboval je najpreje kot kaplan v Kobaridu (na Primorskem), potem je prišel 1873. l. za kaplana v Rifenberg v Vipavski dolini na Primorskem, kjer je ostal nad osem let. A zaradi bolehavosti moral je popustiti to službo ter začasno iti v pokoj. Kmalu se mu pa zdravje toliko povrne, da vzprejme lahko duhovniško službo na Gradišči, nedaleč od mesta Gorice, kjer biva še dandanes posvečujoč vse svoje moči dolžnostim svojega stanú in predragi mu slovenski domovini.

Simon Gregorčič je velik pesnik, za Preširnom gotovo najizvrstnejši v Slovencih! Za mili slovenski narod ogrel se je bil Gregorčič užé kot dijak na spodnji gimnaziji. Sreča mu je bila namreč tam naklonila izbornega učitelja Ivana Šolarja (Kranjca), ki je pred nedavnim umrl kot deželni šolski nadzornik v Zadru v Dalmaciji. Blagi ta gospod ni bil svojim učencem le vrl učitelj, nego pravi vzgojnik in vodnik. Rekal jim je čestokrat: „Glejte, da boste prvaki v vseh predmetih! Pridno se učite, da boste možje mogli pomagati svojemu národu, kajti brez znanja vam ne bode mogoče koristiti svoji domovini!“ Gregorčič si je te besede dobro zapomnil. Učil se mnogo — predmetom šolskim in nešolskim. Prebiral je marljivo velike pesnike drugih národov, posebno latinske in grške, ter se je tudi vadil v srbskem in češkem jeziku. Vrhu tega se je vežbal v slovenskem spisovanji, ter priobčeval v Janežičevem „Glasniku“ prve svoje pesni, katere je večinoma označeval le z začetnima črkama svojega imena in priimka.

Kot kaplan je dalje objavljaval polagoma svoje pesni po časopisih; vender mora se reči, da še le z letom 1870. prične mojstrsko delovanje pesnika Simona Gregorčiča. Tega leta je namreč jel izhajati Dunajski „Zvon“. Urednik mu — Stritar — oznanjal je v njem svoje nauke o pesništvu, razkrival brezobzirno napake v slovenskem pesništvu, ter kazal z vzgledom, kako je zlagati lepe vredne pesni. In ti Stritarjevi nauki niso padli na skalnata tla, nego obrodili so mnogo zlatega sadú. Stritar je sè svojim „Zvonom“ slovensko pesništvo nekako prerodil; vzbudil je mlade čile pesnike, ki mu delajo zdaj vso čast. Najslavnejši učenec Stritarjev pa, mož, ki je čislanega svojega učitelja zdaj užé prekosal, je — Simon Gregorčič! On, zdanjih slovenskih pevcev mojster, rad tudi sam pripoznava, da se je od Stritarja mnogo naučil, rad sam zatrjuje, da je „Stritarjev učenec“. Kakó vesel je bil Stritar, dobivši takó izbornega učenca, lahko si mislite. Zveza mej njim in Gregorčičem je postajala zmerom oža, in zdaj sta si iskrena prijatelja, marljivo si dopisujeta, da-si se nikdar v življenji nista videla. Slovenci smo lahko ponosni na ta dva prijatelja, na ta dva velika pesnika, polna žarne ljubezni do slovenske domovine!

Gregorčič je priobčeval svoje pesni po različnih časopisih in z različnimi izmišljenimi podpisi (Gorski, Bojan in dr.); največ pa jih je objavil v „Zvonu“ s podpisom X. Vsi pravi poznatelj lepих pesni, občudovali so te krasne pesni ter bili radovedni, kdo se skriva za črko „X“. Ta uganka je bila vsem rešena še le, ko je Gregorčič 1882. l. nekoliko svojih pesni zbral ter jih priobčil v knjigi, kateri je tak naslov: „Poezije. Zložil Simon Gregorčič (I. zvezek)“. Od tega časa je Gregorčič ljubljenec slovenskega národa. Celó milostivi knezoškof Ljubljanski, pokojni dr. J. Pogačar, povabil je bil Gregorčiča k sebi, ter mu čestital in ga slavil radi tako izbornih pesni. In tudi naša vlada, spoznavši njih izvrstnost, podelila je vrlemu pesniku lepo darilo v denarjih. Ker so se pa Gregorčičeve pesni brzo razprodale, oskrbel je naš pesnik drugo pomnoženo izdavo omenjenega I. zvezka, ter ga v krasni opravi izdal l. 1884. malo dni pred Božičem. Tudi to izdavo je národ veselo vzprejel, in zvezda vseh čiharnih slovanskih duhovnikov, preslavni hrvatski rodoljub in škof Strossmayer v Djakovem na Slavonskem, pisal je našemu pesniku pismo, v katerem mu mej drugim tudi pravi: „Vi, moj prijatelj, zares božanstvene misli in božanstvena čuvstva v nebeški jezik skladata in národu svojemu posvečujete“. — Gotovo bi se tudi vi, ljubi moji otroci, seznanili radi kaj več z Gregorčičevimi pesnimi. Nu, v naših berilih jih imamo tudi nekaj, katere so bile vzete večinoma iz „Zvona“. Pomnite torej: v naših berilih so sledeče pesni Gregorčičeve: V II. Berilu: 46. berilna vaja „Lastovkam“. — V III. Berilu 124. berilna vaja „O nevihti“. — V IV. Berilu te berilne vaje 36. „Nazaj v planinski raj; 40. „Soči“; 75. „Mavrica“; 93. „Veseli pastir“; 111. „Za-

ostali ptič“; 113. „Ujetega tiča tožba“; 122. „Življenje ni praznik“. Le večkrat prebirajte lepe te pesni, da se jih navadite celó na pamet!

A zdaj naj vam konečno povem še nekaj podrobnosti o Gregorčiči!

On je goreč, značajan narodnjak, unet Slovan, vzgleden duhovnik in vrl pridigar. Iz njegovih pesni kaže se nam kaj lepo žarna njegova rodoljubnost. A v svojih pesnih nas tudi poučuje, vzpodbuja nas k usmiljenju do trpečega sobrata ter nas navdušuje za vse lepo in blago! V njih se nam kaže Gregorčič pravega národovega učitelja.

Gregorčič je preblaga duša, miren, postrežljiv, usmiljen in ljubeznjiv mož! Kako je z vsem srcem udan pravim svojim prijateljem, dokazal nam je v prekrasni pesni, katero je zapel umršemu kaplanu Stresu v spomin in v pesni, katero je zložil odhajajočemu prijatelju Gruntarju! A tudi tebe, mila slovenska mladina, ljubi naš pesnik prav iskreno! Gregorčič je mladini izboren učitelj. On rad vabi otročiče k sebi, ter jih poučuje, ter je ž njimi sam otrok! Užé v Kobaridu so otroci k njemu radi zahajali, ter peli ž njim lepe národne in druge pesni. Ob jednem jim vzbuja ljubezen do Boga in domovine, pravi jim, naj bodo zmerom dobri, pošteni, naj se pridno učijo, posebno milega materinega jezika. Posojuje jim tudi „Vrtec“ in druge primerne koristne knjige. Besede, katerih ne razumejo, nosijo mu na lističih, in on jih jim potem tolmači (pojasnuje). Otroci se radi učijo na pamet njegove pesni ter na tak način si budijo spomin na slavnega svojega učitelja.

Tak mož je tedaj pesnik Simon Gregorčič! Gregorčič je zdaj 40 let star. Koliko lepega še od njega pričakujemo, če mu Bog ohrani ljubo zdravje! Gotovo vsi to najiskreneje želimo! Vem, da bi tudi po lici radi poznali slavnega moža! Glejte njegovo lepo podobo, in posnemajte ga!

Ravnikar.

(Glej 10. berilno vajo: „Tobijevi nauki za sina“.)

Večkrat smo užé poudarjali, kakó se pesen razločuje od drugih berilnih vaj, v katerih beremo káko povest, kak prirodopisni opis ali kaj sličnega. Rekali smo namreč, da so posamične vrstice v pesni 1) merjene, 2) pesni imajo navadno vjéme. Kakšne besede smo imenovali vjéme? (Take, ki se vjemajo, da prav lepo zvonijo našemu ušesu). Kdo mi zna povedati káko vjemo k besedi „vrt“? (prt, smrt, krt); k besedi „noč“ (moč,? roč i. t. d.). — A vrstice v pesnih so tudi mérjene. Kakó je kaka pesen mérjena, to se spozná, ako jo čitam po poudarkih. Povej mi, Tone, prvo kitico na izust priučene pesni „Na goro“! („Na goro, na goro — Na strme vrhé — Tja kliče in miče — Me vabi srcé“ —). Dobro! Prepričajmo se, kako je mérjena prva kitica te pesni. Pri tem bodem tolkel z roko ob mizo! Pričnimo:

„Na goro, na goro . . .

(Učitelj izreče prvi verz metrično ter udari pri vsakem naglašenem zlogu ob mizo.) Kolikrat sem udaril pri prvi vrstici ob mizo? (Dvakrat). (Tako dela učitelj tudi pri drugih verzih ter potem reče:) „Vidite, ta pesen „Na goro“ je tako mérjena, da pri vsaki njeni vrstici dvakrat lahko udarim ob mizo. — Toliko bi zadostovalo v ljudski šoli o „metriki“. Ker je pa Ravnikar v našem slovstvu velikega pomena kot prozaist, zató bode vsekako dobro, da učitelj, o njem govoreč, otrokom nekoliko poskusi na primeren način pridobiti pojem o „pesništvu“ in „prozi“, — o „pesniku“ in „prozaistu“. Kolikor toliko je to užé storil; vender ne bode odveč, ako pri tem o naslednjem posebno poudarja:

Kdor pesni zlagati zná, imenuje se pesnik. — Vse pesni skupaj, ki so nam jih zložili pesniki, zovemo pesništvo ali poezija. — Prepričali ste se užé, da so vsaki

pesni dane nekake vezi, t. j. njene vrstice so mérjene; vrhu tega ima navadno vjéme. Vsega tega pa nij pri navadnih berilnih koščekih. Ti namreč nimajo mérjenih vrstic, nimajo vjem in so veliko prostejši. Zató pa imenujemo pesništvo — „vezano“, a druge sestavke „nevezano“ besedo. Vsi sestavki v nevezani besedi skupaj imenujejo se „proza“; kdor pa take sestavke piše je — „prozaist“. — V naših berilih je n. pr. mnogo sestavkov Slomšekovih v vezani in nevezani besedi, t. j. nekaj njegovih pesni in drugih navadnih sestavkov. Simon Gregorčič pa nam je do zdaj zlagal le pesni. Zató lahko rečemo: Slomšek je pesnik in prozaist, a Simon Gregorčič le pesnik. —

Mož, ki kot prozaist pri Slovencih sloví in bode slovel, je Matej Ravnikar, čegaver sestavek smo tù čitali.

Rodil se je v 20. dan septembra 1776. l. na Vačah na Gorenjskem. Njegov oče je bil siromašen krojač, vsled česar mu ni bilo mogoče bistroglavega fantiča poslati v šolo. Zató je mladi Matej domá krave pasel ter tiče lovil. K sreči pa je v tem času kaplanoval na Vačah blag mož, kateri pregovorí Matejevega očeta, da fantiča dá v šolo; se vé, da je pri tem tudi kaplan gmotno pomagal. Mladi Matej otide v šolo v Ljubljano, kjer se je vrlo pridno učil. Po dokončani gimnaziji gré v bogoslovnico in 1802. l. posvetili so ga v mašnika. Učeni mladi duhovnik dobí na to službo profesorja v Ljubljanski bogoslovnici; tri leta pozneje ga postavijo za kateheta (verskega učitelja) 7. in 8. latinske šole. A čakale so ga še častnejše službe! 1809. l., ko so Francozi prišli v Ljubljano, imenovan je bil ravnateljem v bogoslovnici in na gimnaziji. Bil je kasneje povišan tudi v kanonika. 1827. l. pride v Trst za svetovalca k c. kr. namestništvu. Kasneje izvoli ga cesar Tržaškim škofom, katero visoko službo je jel 1830. l. izvrševati. Umrl je 20. nov. 1845. l. v Trstu.

Mateja Ravnikarja imenujemo očeta slovenske proze. Noben pisatelj pred njim ni pisal tako čiste slovenščine, kakor on! Pisal pa je v duhu národa, t. j. kakor národ sam govori. Uvel je v književni jezik mnogo domačih besed ter je sploh takó priprosto in lepo pisal, da se mu moramo čuditi. Vpeljal je v slovenski jezik deležnik preteklega časa na „ši“ (n. pr. storivši, vrnivši, zvedevši i. t. d.). Skušal je tudi kolikor mogoče v pisavi približevati se drugim Slovanom. Ravnikar ni trpel v slovenščini tujih oblik; priporočal je le to, kar je istinito slovenskega. Pisatelji pred njim so pisali še silno okorno; bili so nemško vzgojeni, zató je bil njih jezik bolj v nemškem, kakor v slovenskem duhu. Po Ravnikarji se je pa slovenščina silno lepo razcvela; napočila je vesela dôba slovenski prozi. —

Ravnikar je bil unet národnjak, neutrudno delujoč v blagor svojemu národu. Spisal je mnogo dobrih slovenskih šolskih knjig, mej katerimi vam omenjam: „Zgodbe sv. pisma za mlade ljudi“, „Abecednik za šolo na kmetih“, „Male povesti za šole na kmetih“ in dr. Zasluga njegova je tudi v tem, da je ustanovil kot vodja bogoslovnice v Ljubljani šolo slovenskega jezika za ondešnje bogoslovce. To se je godilo 1816. l. Mladi duhovniki, priučivši se temljito materinemu jeziku, budili so mej národom pozneje národno zavest, kar je gotovo le v prid bilo Slovincem!

Ravnikar je oporočil lepo svôto denarja v to, da se slovenske knjige kupujejo in mej národ širijo. Čast bodi spominu tako vrlega možá!

Ivan Tomšič.

(Glej 12. berilno vajo: „Misli“.)

Pod to berilno vajo je prišel skoro gotovo po tiskarski pomoti podpis L. Tomšič. Stati pa mora I. Tomšič, kajti ne Ljudevit, nego Ivan Tomšič je napisal ta sèstavek.

Bil je užé svoj čas natisnjen v Janežičevem „Cvetniku“, iz katerega je ponatisnjen le-sim.

Ivana Tomšiča užé nekoliko poznate; omenil sem vam o njem, ko smo govorili o „Vrtci“ in o „Dragoljubcih“, katere on izdava. Porodil se je v dan 4. dec. 1838 l. v Vinici v Belikrajni na Dolenjskem. Oče njegov — Bernard — bil je učitelj in slovensk in nemšk pisatelj. Ivan Tomšič je izvršil svoje učenje v Ljubljani 1860. l.; potem je služil 7 let kot učitelj v Trziči na Gorenjskem. 1868. l. pride za učitelja na c. kr. vadnico v Ljubljano, kjer je še zdaj.

Malo je takó marljivih in spretnih pisateljev za slovensko mladino, kakor Ivan Tomšič. Spisal nam je mnogo lepih knjižic, katere so kaj primerne slovenski mladini. Po družbi sv. Mohora je izdal poučni knjižici: „Poboljšani sosedje“ in „Poljedelstvo“, Vam, ljubi slovenski otroci, pa je poklonil sledeča delca: „A-b-c v podobah za pridne otročiče“ (1870. l.), — „Prirodopisje v podobah“ (1869. l.), — „Zlati orehi“ (1866. l.); „Vošilna knjižica“ (1870. l.). Priredil je tudi slovenski globus, kojega sem vam užé večkrat pokazal, ko smo se učili o zemlji. 1875. l. je Ivan Tomšič jel izdavat „Gledališke igre za slovensko mladino“. Škoda, da je to izdavanje moral prenehati, ker ni dobil zadostne materijalne podpore. 1879. l. pa je ustanovil „Knjižnico za slovensko mladino“, po kateri je priobčil tri zvezke, namreč: a) „Dragoljubci“ (1879. l.), b) „Peter rokodelčič“ (1880. l.) in c) „Sreča v nesreči“ (1882. l. — povest, spisal Jan. Cigler).

Najznamenitejše Ivan Tomšičevo delo pa je „Vrtec“, list za slovensko mladino, kateri izhaja užé 15. leto. O važnosti in izbornosti tega lista sem vam užé govoril pri drugi priliki. Ponavljam le še jeden pot, da bi moral biti „Vrtec“ v vsaki slovenski družini, katera le nekoliko premore.

Ivan Tomšič je vrl učitelj, iskren rodoljub in prijatelj slovenske mladine. Njegovo vsestransko vrlo delovanje je pripoznal sam presvetli naš cesar podelivši mu zlati križec za zasluge.

Hebel.

(Glej 13. berilno vajo: „Korist množenja“.)

Ivan Peter Hebel je bil nemšk pesnik in pisatelj. Pričujoča berilna vaja je torej iz nemščine poslovenjena. Porojen je bil l. 1760. v Bazel-u v Švici ter je umrl 1826. l. Spisal je poleg mnogo družega tudi lepo knjigo: „Domači prijatelj“ (Der Hausfreund).

Auerbach.

(Glej 15. berilno vajo: „Trije svetovalci“.)

Bertold Auerbach je tudi spreten nemški pisatelj, porojen l. 1812. v Nordstetten-u v Virtenberškem Črnem lesu. Posebno sloví zaradi svojega romana „Spinoza“ in svojih „Vaških pripovestij iz Črnega lesa“ (Schwarzwälder Dorfgeschichten).

Franklin in Lésar.

(Glej 17. berilno vajo: „Veliki davki“.)

Berilno to vajo je izvirno spisal nemški pisatelj in zgodovinar Kristijan Franklin, porojen 1817. l.; zdaj je profesor v Tübingu na Virtemberškem. Poslovenil jo je pa Anton Lésar.

Anton Lésar se je rodil v 14. dan januarja 1824. l. v Sušji na Dolenjskem. Bil je učitelj veronauka in slovenščine na realki v Ljubljani. Od 1865. l. do svoje smrti je

opravljal tudi tajniško službo pri „Slovenski Matici“ v Ljubljani. Umrli je v 31. dan avgusta 1873. l.

Lésar je bil unet národnjak in duhovnik, spreten učitelj ter dober pisatelj in jezikoznanec slovenski. L. 1863. je priobčil „Slovensko slovnico v spregledih“. Opisal je tudi „Ribniško dolino“, objavil „Krščanski nauk“, „Zgodbe sv. pisma za ljudske šole“ ter več molitvenikov in koristnih knjižic.

Josip Ogrinec.

(Glej 22. berilno vajo: „Strnéno polje.“)

Josip Ogrinec se je rodil v 5. dan aprila 1844. l. v Podgorji pri Kameniku na Gorenjskem. Latinske šole je izvršil v Ljubljani, ter se je potem na vseučilišči v Zagrebu učil pravoslovja. L. 1866. pa otide na vseučilišče na Dunaj, kjer se je učil naravoslovja, ker se je bil namenil, da postane profesor. L. 1872. dobí začasno učiteljsko službo na gimnaziji v Novem Mestu na Dolenjskem, a užé drugo leto pride v enaki lastnosti na gimnazijo v Vinkovce na Hrvatsko, kjer dobí 1878. l. stalno učiteljsko službo. Žalibog, ni dolgo užival dobrote svoje službe; umrl je v 13. dan maja 1879. l. še le 35 let star.

V Ogrinci smo izgubili Slovenci rodoljubnega, pridnega in spretnega slovenskega pisatelja. Akopram je moral v dijaških svojih letih mnogo trpeti radi uboštva, vendar počel je bil užé celó mlad z veliko marljivostjo in vztrajnostjo delovati v blaginjo milemu svojemu národu. Svoje spise je priobčeval po različnih časopisih in društvih; posebno sloví zaradi svojih „obrazov iz narave“, katere je priobčeval po „Glasniku“ (1868. l.) in po „Dunajskem Zvonu“ (1870. l.). Naravo-opisni njegovi sestavki so tako izvrstni, da boljših do zdaj ni spisal noben Slovenec! Spisal je tudi izvirno gledališko igro „V Ljubljano jo dajmo“, „Kje je meja? dalje povest „Solnce in senca“, „Vojni-mir“ in še mnogo družega.

Naša dolžnost je, da se spominjamo prerano umrlega, rodoljubnega in marljivega pisatelja, Josipa Ogrinca!

A. Zupančič.

(Glej 25. berilno vajo: „Najboljši kažipot.“)

Anton Zupančič je duhovnik in profesor bogoslovja v Ljubljani. Rodil se je 13. januarja 1841. l. v Ljubljani, ter bil posvečen v mašnika 3. avgusta 1867. l. Pisal je v Janežičev „Glasnik“, in tudi v „Cvetniku“ nahajamo nekaj sestavkov njegovih. Tudi pričujoča berilna vaja je bila svoj čas užé natisnjena v „Cvetniku“. Zeló imenitno delo Zupančičevo je „Duhovno Pastirstvo“, knjiga, katero je spisal v porabo slovenskim duhovnom.

J. vitez Gebell-Ennsburški.

(Glej 38. berilno vajo: „Kranjskeje deželi.“)

Dvorni svetovalec vitez Gebell se je rodil v dan 7. aprila 1817. l. v Gradci na Štajerskem. Ta gospod je sicer nemec, vendar priučil si je užé toliko slovenščine, da je v nekedanjem „Glasniku“ zapel slovensko pesen! Služil je prej v Celovci, kjer mu je bil učitelj slovenščine blagi pokojni Anton Janežič.

J. Pintar.

(Glej 43. berilno vajo: „Pozdravljam, domovina, te!“)

Josip Pintar se je rodil v 9. dan februarja 1860. l. v Pilštanji na Štajerskem. Šolal se je domá, v Celji in v Ljubljani. Dognavši učiteljišče, učiteljeval je v Sromljah pri Brežicah na Štajerskem pet let; a zdaj službuje v Koprivnici v Kozjanskem okraji.

Josip Pintar se peča užé od svojega 13. leta s pesnikovanjem. Njegove pesnice so natisnjene v „Zvonu“, „Popotniku“, „Vrtcu“ in „Slavčku“. Pisateljsko imé mu je „Savo Zoran“.

A. pl. Humboldt.

(Glej 55. berilno vajo: „Živalsko življenje po stepi južno-amerikanskej“.)

Izboren nemški pisatelj in največji natoroznanec svojega časa je bil Aleksander plemeniti Humboldt. Rodil se je 1769. l. v Berlinu, ter baš tukaj umrl 1859. l. Prepotoval je Evropo in tropično Ameriko. Pet let je živel v Ameriki ter gojil natoroznanske vede. Kasneje je potoval po Sibiriji in ob Kaspiškem morji. Slavno delo njegovo je „Kosmos“, knjiga, v kateri vsestransko opisuje prepotovani svet. Knjiga leta je prevedena skoro v vse jezike omikanih národov. Humboldt je pisal kaj lepo nemščino ter nazivljejo ga „kneza prirodoznancev“.

Fr. Hauptmann.

(Glej 65. berilno vajo: „Občujoče posode“.)

Jako delaven mož na prirodoslovnem polji je Fran Hauptmann, zdaj profesor na učiteljskem izobraževališči v Gradci na Štajerskem. Rodil se je v 2. dan marcija 1847. l. pri Sv. Križi nad Mariborom. V našem berilu se nahaja več Hauptmann-ovih prirodoslovnih sestavkov. Spisal je tudi „Fiziko za ljudske šole“ ter sodeluje marljivo pri „Kresu“, listu, ki izhaja v Celovci.

Fr. Povše.

(Glej 99. berilno vajo: „Pogozdovanje“.)

Velik prijatelj kmetijstva je Fran Povše. Rodil se je 1. januarja 1845. l. v Kresniških Poljanah za Faro na Kranjskem. V šolo je hodil najpreje v Ljubljani, kjer je tudi gimnazijo dovršil. Potem se je šel učít kmetijstva v ogrski Stari Grad (Altenburg) na tamošnjo višjo kmetijsko šolo. Izurivši se v kmetijstvu pride 1869. l. za učitelja na kmetijsko šolo v Gorico (na Primorskem), kjer deluje še zdaj in sicer kakor vodja tega zavoda.

Fran Povše ni le izboren učitelj, nego tudi vrlo marljiv in zaslužen kmetijski pisatelj. Najimenitnejše njegovo delo je „Umni kmetovalca“, knjiga imajoča tri zvezke in ki jo je izdala družba sv. Mohora 1875. l. Vrhu tega je Povše uredoval „Slovenskega Gospodarja“ skozi 15 let, ter od nekdanj marljivo sodeluje tudi pri „Novicah“.

Povše je mož blagega srca. Slovenci na Goriškem so vrlemu rodoljubu skazali zaupanje s tem, da so ga volili deželnim poslancem, ter ga tudi v družih ozirih odlikovali. A Povše-tove zasluge je priznal tudi naš vladar, podelivši mu zlati križ s krono.

F. Kočevar.

(Glej 100. berilno vajo: „Les“.)

Ferdo Kočevar je bil računarski uradnik v Zagrebu. Porodil se je v Žavci na Štajerskem 1834. l. ter umrl v Gradci 1878. l. Najimenitniše njegovo delo je „Kupčija in obrtnija“, knjiga, katero je izdala družba sv. Mohora. Tudi v našem berilu je nekaj njegovih sestavkov.

Friderik Müller.

(Glej 102. berilno vajo: „Nauki za kmetovalca“.)

Friderik Müller je nemški pisatelj, porojen 1823. l. Berilna ta vaja je torej le poslovenjena.

J. Bolle.

(Glej 119. berilno vajo: „Pravilna sviloreja“.)

J. Bolle je rodom Lah, porojen v Trstu 1850. l. Zdaj je učitelj na kmetijski šoli v Gorici. On piše izvirno laški ter se njega sestavki le poslovenjujejo.

J. Woldřich.

(Glej 145. berilno vajo: „Hranitba“.)

Woldřich (izgovori: „Voldrič“) je zdravnik in nemšk pisatelj živeč na Dunaji. Njegovo „Somatologijo“ (t. j. nauk o človeškem telesu) je poslovenil profesor Fran Erjavec in se zdaj ta knjiga tudi rabi v slovenskih srednjih šolah.

Dr. G. Ipavec.

(Glej 146. berilno vajo: „Domača lekarna“.)

Doktor Gustav Ipavec je zdravnik v Št. Jurji na spodnjem Štajerskem; porojen je 1831. l. On slovi tudi kot slovensk skladatelj. Tudi za šolsko mladino je uglasbil nekaj pesmic; n. pr. „Plevica“, „Predica“, in dr.

L. Hiti.

(Glej 154. berilno vajo: „Alboin in Gizulf“.)

Luka Hiti se je rodil v 15. dan oktobra 1832. l. v Sodražici na Dolenjskem. Njegovi stariši so bili kmetje. Šolal se je v Ribnici in v Ljubljani ter bil zmerom mej učenci odličnjaki. Dognavši latinske šole, izvoli si duhovski stan ter je bil v 25. dan julija 1858. l. posvečen v mašnika. Služboval je najprej kot kaplan v Vipavi ter bil ob jednom katehet (veroučitelj) in ravnatelj tamošnji čveterorazdni ljudski šoli, in sicer do leta 1870. Tega istega leta pa je bil imenovan c. kr. okrajnim šolskim nadzornikom Postojnskega okraja. Nekoliko let pozneje (1878. l.) odide župnikovat na Ustje (na Vipavskem); a tù prične bolestovati, vsled česar stopi 1882. l. v pokoj ter se preseli zopet v Vipavo, kjer umré v 18. dan junija 1884. l.

Pokojni Luka Hiti je bil jako nadarjen in izobražen mož. Bil je iskren slovensk národnjak, vrl duhovnik in učitelj, velik prijatelj šolski mladini in učiteljem. Pisal je mnogo v „Novice“ in „Zgodnjo Danico“; pa tudi v „Šolskih sporočilih“ Vipavskih nahajamo dosta lepih njegovih člankov. Za razvoj naše književnosti se je mnogo zanimal; podpiral je rad slovensko knjigo ter visoko cenil izborne pesnike in pisatelje slovenske. To veliko ljubezen do slovenske književnosti dokazal je tudi v svoji oporoki; kajti zapustil je blizu 10.000 gld. „katoliški tiskarni“ v Ljubljani, ki izdava list „Slovenec“ in druge knjige!

Kot človek je bil pokojnik preblaga duša. Imel je miločutno srce, uneto za vse lepo in dobro. Bil je tudi dober pevec in muzik, v družbi vesel in kratkočasen. Žal, da nam ga je nemila smrt pobrala veliko prerano, neizpolnivšega niti življenja 52. leta! Blag mu spomin!

J. in H. Jireček.

(Glej 156. berilno vajo: „Opravki starih Slovenov v mirnih časih in deželna obramba“.)

Josip in Hermenegild Jireček sta brata.

Josip Jireček se je rodil 1825. l. v češkem mestu Visoko Mito. Svoje učenje je dovršil na vseučilišči v Pragi ter je bil svoj čas minister za uk in bogočastje. Zdaj

živí kot minister v pokoji navadno v Pragi, kjer se peča mnogo tudi s pisateljevanjem. Josip Jireček je tudi deželni in državni poslanec ter vrl zagovornik ne le českíh nego tudi slovenskih pravic v državnem zboru. Spisal je mnogo dičnih knjig v češkem in nemškem jeziku.

Enako vrl mož je njegov mlajši brat Hermenegild Jireček, porojen v istem mestu 1827. l. Učil se je modroslovja in prava na vseučilišči v Pragi ter zdaj je svetovalec pri ministerstvu za uk in bogočastje na Dunaji. On je doktor prava ter vitez železne krone III. vrste s pridevkom „Samokovski“. Kakor njegov brat, isto tako je tudi on unet Slovan ter sluje kot izboren česk in nemšk pisatelj.

K a n d l e r.

(Glej 159. berilno vajo: „Trst se uda slavnej habsburškej hiši“.)

Peter Kandler je bil odvetnik (doktor pravn) v Trstu. Rodil se je v tem mestu 1804. l. ter baš tū umrl 18. januarja 1872. l. Svoje zgodovinske spise je priobčeval le v laškem jeziku; vender ima zasluge za zgodopisje Tržaško in Primorsko.

K. Beck.

(Glej 161. berilno vajo: „Nikolaj Zrinjski v Sigetu“.)

Karol Beck (izg. Bek) se je rodil v Baji na Ogrskem 1817. l.; zdaj živí na Dunaji in je priljubljen nemški pesnik in pisatelj.

Filodemus.

(Glej 172. berilno vajo: „Cesarska pesem“.)

S podpisom „Filodemus“ je priobčeval neki slovensk pesnik posebno prejšnja leta pesni po različnih slovenskih časopisih. A kdo se skriva za tem imenom, to še ni splošno znano.

Peter Končnik.

(Sestavil „Četrto Berilo“.)

Slednjič naj vam omenim še nekoliko o Petru Končniku, ki je sestavil pričujoče naše berilo. Rodil se je v Viči na Koroškem 1844. l. Bil je svoj čas c. kr. okrajni šolski nadzornik na spodnjem Štajerskem, a zdaj službuje kot ravnatelj na gimnaziji v Celji. Spisal je tudi (1883. l.) šolsko knjigo: „Slovenska slovnica z naukom, kako se pišejo pisma in opravični sestavki“.

E p i l o g.

In tako sem dovršil nalogo, katero sem si bil postavil. V koliko se mi je posrečila, sodijo naj čitatelji sami. V svoje opravljanje bodi mi le še dovoljeno omeniti:

Obžalovati moram, da se je v naše čitanke vzelo toliko berilnih vaj nemških slovtvenikov ali vsaj premalo važnih slovenskih pisateljev. Mnogo imamo imenitnih in zaslužnih pisateljev slovenskih, ki bi dotične članke bili radi nadomestili z dobrimi izvirnimi proizvodi. In po tem takem pridobila bi bila tudi moja „Slovtvena zgodovina“ mnogo, ter delo bi se mi bilo olajšalo. Tako sem pa z velikim trudom moral iskati podatkov o marsikojem pisatelji, kar se mi je včasih posrečilo še le s posredovanjem in podporo mnogih slovenskih prijateljev, na čemer jim tukaj javno hvalo izrekam!

Očitano se mi je nekje, da je moje delo preučeno za ljudsko šolo. A očitanje to se mi ne zdi opravičeno. Istina je, da je moja „Slovstvena zgodovina“ pisana za višje razrede ljudskih naših šol; a tudi v teh ne zahtevamo, da bi otroci do pičice vse znali, kar tū opisujemo. Dovolj je le jedro pri tem ali onem pisatelji. Smešno je, če se mi očita, da jaz od ljudskošolskega otroka zahtevam, da mi zna, katerega leta, katerega dné se je ta ali oni pisatelj rodil in umrl. Tega še jaz pri vseh na pamet ne znam, in tega ne zna morda niti mnog profesor — strokovnjak! Vender, če sem se potrudil, da sem dotične podatke oskrbel, mislim, da sem s tem ustregel mnogemu tovarišu in rodoljubu, ki ga veseli preučevanje slovstvene naše zgodovine, v katerem predmetu nam je res še ledino orati! In tudi bodoči slovstveni povestničar najde v drobnem tem delci marsikako zrnce, saj sem o marsikojih pisateljih postregel s čisto izvirnimi podatki; knjižica bode morda tudi učitelju, pripravljajočemu se za izpit, dobro služila v — ponavljanje. — Nekaternikom ni bilo po volji, da sem obravnaval o tem ali onem pisatelji, bódi si, da se jim je zdel premalo zaslužen za slovensko mladino. A načelno moral sem govoriti o vsakem podpisanem pisatelji; jaz nijsem kriv, ako je kak sestavek komu nevšečnega pisatelja prišel v berilo!

S tem sicer ni rečeno, da se mi je „Slovstvena zgodovina“ povsod ometala. Tudi prijazno so o njej sodili mnogi slovenski pedagogi in strokovnjaki, in to ustno in pisмено, kar je provzročevalo, da sem vztrajal pri težavnem delu. Da ne omenjam vseh dotičnih izjav, navajam le odlomek pisma vseučilišnega profesorja dr. Kreka, ki mi je pisal iz Gradca na Štefanovo m. l. doslovno: „Vaš namen je blag in ob enem tudi koristen milemu národu slovenskemu. Odlomke Vašega spisa prebiral sem z veseljem v „Uč. Tov.“ in odobravam tudi Vašo nakáno, da se ta „Slovstvena zgodovina“ o svojem času ponatisne v posebnej knjigi“. In jaz drugega ne želim, nego, da se označeni moj namen tudi dejanski izvrši, v kar pomozí Bog!

Pripis. Nekatero pravopisne nedoslednosti v tem delci naj se blagovoljno oprostijo, ker niso na rovaš sestaviteljev.

